

Édes Anyanyelvünk

IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL

XX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

1998. DECEMBER

ÁRA: 70 FORINT

Péchy Blanka üzenete

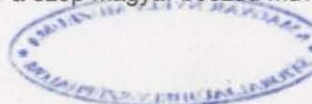
Tíz esztendeje, a „Beszélni nehéz!”-körvezetők júniusi, szegedi találkozója-ra együtt utazhattam Péchy Blankával, kísérője lehettem az író, a nyelvújító, a színész Blanka asszonynak. Előre megfogalmazott kérdésekkel készültem a közös utazásra, de a Bajza utcai indulás első percétől kezdve nem én gombolyítottam beszélgetésünk fonalát. Péchy Blanka jókedvűen, de heves vérmérséklettel és indulatosan beszélt nyelvújításról, az előadó-művészetről, színpadi fondorlatokról, a politika és a kultúra érthetetlen összezőrdüléseiről és egy meglehetősen bosszantó emberi megnyilatkozásról, az „így is jó”, a Pató Pál-os magatartásról. Felháborít – mondta, amikor az állampolgári ügyek intézésekor a meg nem oldhatóság válaszával szembesülök. Ez elfogadhatatlan társadalmi jelenség, erről mielőbb megírom a véleményem. Miközben hallgattam őt, csodálattal hajtottam fejem a kilencvennégy éves Péchy Blanka bölcsessége, emberi méltósága előtt. Biztos voltam benne, hogy még évekig társunk lehet az anyanyelv ápolásában. Akkor még nem tudtam, hogy ez volt az utolsó személyes találkozásunk. Aznap este, Szegedről visszaérkezvén elbúcsúztunk, és nem sejtettem, hogy rövid időn belül kórházba kerül. Tíz esztendővel ezelőtt, 1988. július 6-án Péchy Blanka végleg elhagyta a magyar nyelv művelését, a „Beszélni nehéz!” mozgalom, a szép magyar beszéd képviselőinek többezres táborát.

„Beszélni nehéz!” című könyvében egykoron így írt: „Égetően időszerű ... az általános beszédkultúra megteremtése. Hat évtized óta munkaeszközöm a beszéd... Máig sem sikerült kiismernem rejtélyes szerszámunk fondorlatos, sérülékeny, makrancos szerkezetét, de talán nem hivatkozás, ha megkockáztatom azt a kétségkívül merész állítást: néhány titkát kifürkészttem mégis. Sajnáltnám sírba vinni őket.”

Munkahelyemen, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, felbecsülhetetlen értékű hangfelvételek között őrzöm Péchy Blanka hangját is, az 1971. szeptember 18-án, az Egyetemi Színpad tizenöt éves születésnapja alkalmából Költészet a pódiumon címmel rendezett jubileumi kiállítás megnyitóján elmondott beszédének hangfelvételét. A színész, a Kazinczy-díjat alapító Péchy Blanka ezen alkalommal is méltó módon igazolta, hogy mestere a szónak. Ennek igazolásául következzenek egy részlet az akkor elhangzott beszédből:

„... Nem az én dolgom, hogy magáról a kiállításról beszéljek, a tablók el fogják mondani, hogy az Egyetemi Színpad műsorait komoly hozzáértés, széles körű tájékozottság, érett ízlés, odaadó szorgalom tette ilyen gazdaggá. Hadd szóljak azonban arról a nagyon is emlékezetes kapcsolatról, ami engem az Egyetemi Színpadhoz fűz. Kezdetből fogva részt vettem munkájában, melynek célját és megvalósításának módját egyaránt tiszteltem, mégis a szereplők sorából hamarosan a nézőtér padsoraiba száműztem magam. Miért? Mert a versmondás nagy gyönyörűség, de kinszenvedés is; aki ezt a kinszenvedést nem érzi, amit én szavalás előtt, annak könnyű az élet. »Minden vibrál az izgatótságtól« – írta Jászai Mari. Az én szervezetemet is ilyen vibráló izgalom örölte csaknem fél évszázadon át. 1959-ben, az Egyetemi Színpadon tartott utolsó önálló Ady-estemen éreztem, hogy többé nem tehetem próbára egészségemet, le kell mondanom a versmondói hivatásról. Így is történt, de tíz esztendei némaság után, Ady halálának 50. évfordulóján mégis vállaltam, hogy az Egyetemi Színpad jubileumi előadásán beszélek a régi Ady-estekről; közben ugyanis hallottam, olvastam arról, hogy a fiatalok nem szeretik Adyt. Az a felejthetetlenül forró este arról győzött meg, hogy e fiatal hallgatók áradó lelkesedése szemernyi sem különbözött a régi fiatalokétól. Ez az öröndetes tény az Egyetemi Színpad nevelési eredményeit bizonyította...”

Péchy Blanka üzenete remélhetőleg mindenkoron utoléri mindazokat, akik a versmondás mesterségére vagy a szép magyar beszéd művelésére vállalkoznak.

Maróti István

A TARTALOMBÓL:

Benkóczy György:
Ósi szavak, szólások
nyomában

Büky László:
Lépre csalt szólás

Kovács József:
Mi is az S.O.S.?

Holczer József:
WC-ékkal az EU-uba?

**Galambos Ferenc
Iréneusz,
Timár György:**
A magyar nyelv
az ezredfordulón

Vezényi Pál:
Merre tart a magyar
nyelv?

Bán Ervin:
Történelmi
nyelvromlás?

**És: nyelvi mozaik, cím-
szavak az új értelmező
szótárhoz, nyelvi játé-
kok, keresztrejtvény**

**Négyoldalas ifjúsági
melléklettel!**

A fiatalság beszédkultúrájáról

szólt a *Csillagjel* című tévéműsor 1998. októberi adása (Duna TV, 1998. okt. 1., 4. és 5.). A műsorban megismételték a Duna TV Ciki című kisfilmjét (rendező: *Zubornyák Zoltán*, szerkesztő: *Vizi Mária*), amelyben a tatabányai Tüske Színpad két tizenéves szereplője karikírozott „diáknyelven” adott elő egy történetet. A kisfilm azt is megmutatta, hogy ha a diáknyelv tudatosan eltávolodik a köznyelvtől, akkor gyakorlatilag „tolvajnyelvvé” válik, azaz érthetetlen lesz a kívülálló számára. A kitalált, erősen túlzott diáknyelvi szöveg „fordítását” szinkronszöveggé írták ki a filmkészítők. A mindennapi állapot természetesen még nem ilyen, de a figyelmeztetés nyilvánvaló.

H. *Tóth Tibor* nyelvész néhány vadonatúj diáknyelvi divatszón kívül ismertette azokat a sajátos hanglejtésformákat és mássalhangzó-kieséseket, amelyek főként a diáknyelvet jellemzik. Arra figyelmeztetett, hogy egyes esetekben a beszéd nemcsak félhangzós, hanem magánhangzó nélkülivé is válhat. *Minya Károly* és *Szűts László* a diáknyelv feltűnő jellegzetességeit mutatták be: a szinonimagazdagságot, a képalkotó fantáziát, a szavakon túlmenően a kifejezések (szólások) világát. *Szűts László* felhívta a figyelmet arra, hogy a diáknyelvnek bizonyos környezetben megvan a létjogosultsága (Ciki), de pl. a magyarórán nincs meg. A kódok közötti váltást meg kell tanulni, s nem lehet egy-egy irodalmi hősről mint *krapek*-ről vagy *ipsé*-ről beszélni.

Természetesen nemcsak nyelvészek, hanem maguk a diákok is megszólaltak a műsorban. A műsorvezető hosszabb beszélgetést folytatott az ELTE Radnóti Miklós Gimnázium diákjaival. Még az adásba került részletekből is nyilvánvaló lett: 1. a diákok tudnak mai magyar köznyelven beszélni („Milyen nyelven beszélünk most?”); 2. a diákok ismerik (megkülönböztetik) a diáknyelvet is; 3. van igazság abban, hogy az anyanyelvet szüntelenül odafigyelve kell használni; 4. a jelenlegi, főként a kereskedelmi média ezzel a kérdéssel keveset törődik.

A *Csillagjel* diáknyelvi blokkját az Anyanyelvpolók Szövetsége által 1992-ben meghirdetett, *Hogyan beszél az ifjúság?* pályázatból készített *Bakaduma* című könyv rövid bemutatása zárta le.

B. G.

A műsor a Gyermekek- és Ifjúsági Alapprogram és az Anyanyelvpolók Szövetsége hozzájárulásával valósulhatott meg. (Készítette a DUE és a DH Film.)

TARTALOM

Maróti István: Péchy Blanka üzenete	1
B. G.: A fiatalság beszédkultúrájáról	2
Nemesi Attila László:	
Normák ütközése: köznyelv és regionalitás Abaújban	3
Bán Ervin: Történelmi nyelvromlás?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Balázs Ildikó: Mikor „láttad” ezt a mesét?	6
Kovács József: Mi is az S.O.S.?	6
Büky László: Lépre csalt szólás	7
Mizser Lajos: Durvászodom	7
Benkóczy György: Ósi szavak, szólások nyomában	8
Vezényi Pál: Merre tart a magyar nyelv?	8
Berényi Eszter: Hol vannak az írástudók?	9
A magyar nyelv az ezredfordulón	
(Galambos Ferenc Iréneusz, Timár György)	10
Gábrriel András: Germanizmus-e a -va, -ve van?	11
F. Kovács Ferenc: „Szülhet-e” egy „állapotos” macska?	12
Mikulás Gábor: <i>Szkennelni</i> vagy <i>szkennereelni</i> fogunk?	12
Holczer József: WC-ékkal az EU-uba?	13
Balog Lajos: Lósön	13
Láng Miklós: Fűred, Csaba és társai	13
Gyárfás Endre: Emelt szintű	13
D. L.: Új Péchy Blanka-díjasaink	14
Rapcsák András köszöntője	14
Hérics Lajosné: A Kazinczy anyanyelvi táborról	14
Tóth Szilárd: Hogyan nevezzük Oroszország közigazgatási egységeit?	15
Török András: Köszönettel	15
Graf Rezső: Védekező anyanyelv	16
Pásztor Emil: É-ző kiejtési kishoztár	16
B. G.: Címzavak az új értelmező szótárhoz	17
Köszönetnyilvánítás	17
Helyreigazítások	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ifjúsági hírlevél I–IV.	

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELP, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht.
és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Magyar Posta Rt.
Hírlap-előfizetési és Elektronikus
Postaigazgatóságán (HELP),
amelynek címe: 1900 Budapest,
VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az
iroda postautalványt küldi)
Előfizetési díj: egy évre 350 Ft
Számonkénti ár: 70 Ft
Az Anyanyelvpolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvpolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását

a Nemzeti Kulturális Alap,
az Oktatási Minisztérium,
a Gyermekek- és Ifjúsági
Alapprogram Tanácsa
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Normák ütközése: köznyelv és regionalitás Abaújban

Gondolatok egy gimnazisták körében végzett kérdőíves felmérés nyomán

A történelmi Abaújnak határainkon belül maradt része az aprófalvas Cseréhatát, a Hernád folyó völgyét és a Zempléni-hegység nyugati oldalát foglalja magában. Mai nyelvi képe meglehetősen sokszínűséget mutat, ugyanakkor a nemzeti változattal összevetve viszonylag kevés szembezők eltérést lehet általánosítani mint abaúji jellegzetességet.

Ez nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy a Károlyi-bibliafordítástól egészen a múlt század elejéig ez a dialektus szolgált a köznyelv létrejöttének és megszilárdulásának alapjául. A nyelvjáráskutatás két nagyobb, valamint még néhány kisebb körzetet különít el Abaújban (bár a jelenséghatárok az esetek döntő többségében túllépik a földrajzi-közigazgatási határokat): a keleti palóc és az északeleti nyelvjárástípus éppen itt ér egymásba. Ezenkívül némely hangtani váltakozás indokoltá teszi, hogy abaúji (vagy inkább abaúji-zempléni) *ő-ző* és Szikszó környéki alcsoportokról is beszélhessünk. A nyilvánvaló különbségek ellenére Abaújnak, Encs központtal, napjainkra valamelyest egységes regionális normája szilárdult meg, amely megragadható, leírható, noha – a norma fogalmának természetéből adódóan – folytonosan változik (a fő irány továbbra is a köznyelvesülés).

S hogy néhány nyelvi adat is alátámassza az abaúji regionális köznyelv létezését, a következőkben egy abaúji diákokkal végzett kérdőíves felmérés érdekesebb eredményeiről számolok be. A vizsgálatban az encsi Váci Mihály Gimnázium és Szakközépiskola három osztályának 63 tanulója vett részt, akik egy általam összeállított mondatkiegészítési kérdéseket tartalmazó tesztet töltöttek ki névtelenül a magyaróra első tíz percében 1997. november 14-én*. Mivel életkor tekintetében eléggé behatárolt csoport válaszairól van szó, a nyilatkozatok nem reprezentatívak a teljes abaúji közösségre nézve, ellenben hiteles mutatói a nyelvi változók meglétének és gyakoriságának; az adatközlők ugyanis 24 abaúji település nyelvhasználatát képviselik. Szociolingvisztikai szempontként a diákoknak meg kellett adniuk a nemüket, ez a mutató azonban, mint ez a kérdések jellegéből adódóan várható is volt, kevés esetben bizonyult lényegesnek.

A kérdőív megszerkesztésében a fő nehézséget az jelentette, hogy a tesztelés közvetett volta miatt a hitelesség torzulásával kellett számolni, tudniillik a tanulók előfeltevése alkalmasint az lehetett, hogy azt kívánom ellenőrizni, tudják-e a „helyes” változókat, avagy „elhíbizzák” őket. A probléma feloldására (vagy leg-

alábbis mérséklésére) igyekeztem életszerű, esetleg tréfás helyzeteket felidézni a mondatokkal, hogy előhívódjanak a spontán feleletek (pl. *Az öcsém átugrott a szomszéd kertjébe, és megcsípte ott a [szőreivel csípős fájdalmat okozó, fűrészes levelű gyomnövény]*). A jelenségek kiválasztásánál figyelembe kellett venni az írásos adatfelvétel és a beszélt nyelv vizsgálata között levő ellentmondást (hangtani változókat például kevésbé tesztelhettem), továbbá célszerűnek látszott kihagyni olyan, saját tapasztalataim alapján egyértelműen föllelhető nyelvhasználati sajátosságok mérését, amelyek más korosztályoknál, alacsonyabb iskolázottság esetén vagy egészen bizalmas beszédhelyzetekben jelentkeznek (gondolok itt az *e-zés* olyan megnyilvánulásaira, mint a *szeker, level, kerék 'kerék'* alakok, továbbá a *pájinka, jány, ill. bemenyünk, megyen, tisztíjjad* formákra, a letűnt falusi életformával kapcsolatos tájszavakra stb.). E kritériumok megfontolásával hangtani (megterheltségbeli), alaktani, szókészleti és mondattani kérdésekből tevődött össze a példasor.

Az *e-zés*nek Abaúji nyelvi összképében betöltött súlyát a *söpröget ~ sepreget, fölé ~ felé, vödör ~ veder, lécet ~ lecet, föl ~ fel* párok közötti választások messzemenően alátámasztják. 96%-nál magasabb arányban szerepelt a kérdőíveken a *sepreget*, hasonlóan „elsöprő” a *fel* igekötő dominanciája. A homonímia ellenére a *felé*-t többen használják, mint a *föle*-t, míg a *lecet* tárgyragos alak a mintában kétszerte gyakoribb, mint a standard *lécet* forma. A *veder* alternáns az abaúji beszélt nyelvben biztosan általánosabb, mint a tesztel ki-mutatott 30% körüli arány, hiszen joggal feltételezhetjük, hogy sok gimnazistát az íráskép „túljavításra” (*vödör*) készítetett.

A valódi tájszavak csoportjában a 'sodrófa' vagy 'nyújtófa' jelentésű *sikáló*-t mind a 24 településen ismerik, de inkább a lányok, ezzel szemben a 'piszkavas' értelmű *kutacs*-ot a fiúk adták meg nagyobb számban (a magyarázat igen kézenfekvő: a lányok jártasabbak a konyhai munkában, a tűzzel való foglalatosságból viszont a fiúk veszik ki jobban a részüket). Az alaki tájszavak szerényebb mértékű jelentkezése a köznyelv hatásának tudható be, mindazonáltal viszonylag sokan ismerik a *váló* (kb. 'vályú') szót, valamint találtam adatot a *menetke* ('menyét') megnevezésre is. A *csalán* helyi megfelelői:

csanál, csenál, cselán, csánál, közülük a *csanál*-t Abaúj egymástól távolabb eső pontjairól közölték, igaz, nem túl nagy számban.

A köznyelvben stigmatizált vonzatok (az ún. *nákolás*, a *-tól, -től* hasonlító használata, az „elmegyek *nálatok*”-féle helyjelölés) 30% alatti felbukkanása valószínűleg csak más iskolatípusokból szerzett adatokkal egybevetve értékelhető tárgyilagosan. A *mű/operál vmire* (és nem *vmivel*) vonzatstruktúra ellenben minden kétséget kizáróan regionális norma Abaújban (77%-os elterjedtséget mutattak a válaszok).

Végezetül: az a végű helységnevek *-i* képzős származékaiból általában kiesik az *a*: pl. *Zsujta, de zsujti*. A kérdőíveken látszik, hogy sokan nem tudtak azonnal dönteni a *zsujtai ~ zsujti* formák között (átírások, kihúzások). Többen nem is írtak be semmit a pontozott helyre. Érdekesképpen jegyzem meg, hogy az egyetlen *zsujtai* adatközlő a *zsujti* változatot adta meg.

Az encsi gimnazisták válaszaiból az derült ki, hogy az országnak ezen a vidékén járva (is) a hangtántól a mondattanig minden nyelvi szinten megfigyelhetünk eltéréseket a köznyelvi kifejezőmóddhoz képest. A szociolingvisztikai ismeretanyag és a hazai nyelvművelésben a rendszerváltozás időszakától megindult párbeszéd ma már világossá teszi, hogy a nyelvi változatosság, változékonyság – amennyiben nem veszélyezteti a megértést – értékékként kezelendő. Következésképpen korszerűtlen, sőt káros annak a felfogásnak a követése, amely beszédhelyzetre való tekintet nélkül egységesen hibaként kezeli és műveletlennek minősíti a táji elemek használatát. Az információcsere gyorsulásával, a térbeli mobilitás növekedésével várhatóan folytatódik a nemzeti norma térhódítása, így a köznyelv tekintélye ezután is erősödni fog. A helyi színezetű nyelvhasználatnak viszont ugyanúgy megvan a maga tere, létjogosultsága, csoportképző és -összetartó funkciója, mint a nemzet szintjén a standardnak. Érdemes, sőt szükséges ezért a köznyelv és a regionális köznyelv egymáshoz való viszonyának, használati színtereinek, jellemzőinek árnyalt bemutatásával növelni a diákok nyelvi öntudatát. Ez a szemlélet egyúttal nem elhanyagolható ösztönzésül is szolgálhat a jelenleg sokak számára száraznak, érdektelennek tűnő leíró nyelvészeti ismeretek elsajátításához, ezenkívül megfelel a közélet más területein zajló demokratizálódási törekvéseknek is.

Nemesi Attila László

* Ezúton fejezem ki köszönetemet Zsák Anikó magyartanárnak szíves segítségéért.

Történelmi nyelvromlás?

Néhány évvel ezelőtt az Anyanyelvápolók Szövetségének közgyűlésén egy hozzászólásban a következő mondat hangzott el: „A nyelvromlást meg kell állítani!” Előtte, utána cikkek és egyéb felszólalások hosszú sora elemezte a nyelvi kultúra gyöngülését, az anyanyelvünket fenyegető veszélyeket. Természetes, hogy keresték az okokat, hiszen mindennek van oka, és segíteni csak a baj előidézőinek ismeretében lehet. Sok szó esett az amerikanizmusok beözönléséről, a divathóbortokról és más negatív tényezőkről. Nagyrészt igaz, amit mondtak, írtak. Én azonban szükségesnek tartom, hogy a jelenségeknél és azok közvetlen okainál messzebbre tekintünk.

Az emberiség gondjait okok sorozata szokta előidézni, vagyis az oknak is van oka. Vegyük számításba azt is, hogy nemcsak a magyarok aggódnak nemzeti nyelvükért; az Anyanyelvápolók Szövetségének legutóbbi közgyűlése már a nemzeti-ségi nyelvek gondjait is szóba hozta, Franciaországból pedig elkeseredett hangok jutnak el hozzánk, amelyek a nemzeti nyelv ottani védekezésére kényszerülését panaszolják. Úgy vélem: az alapvető okok egyikét az európai művelődés történelmi fordulójában találhatjuk meg. Van okunk és támaszpontunk az elmélkedésre, amióta – néhány éve, nagy késéssel – lefordították magyarra Oswald Spengler könyvét. *A Nyugat alkonya* (Der Untergang des Abendlandes) gondolatait évtizedünk első felében az Élet és Irodalom több szerzője tárgyalta, mégpedig egyetértően, jóllehet csak egy vagy kettő nevezte meg Spenglert. (Akadt olyan szerző, aki a civilizáció hullabúztát emlegette...)

A német gondolkodó szerint az európai kultúra fejlődése Goethével lezárult. (Én szívesebben nevezném zárókönek Beethovent, de érveimmel nem nyújtom ezt az írástomat.) Utána más minőség, a *civilizáció* következik. Ez a hagyományos értékrend lazulása, majd szétesése. A múlt század óta tehát olyan korszakban élünk, amely a római császársághoz hasonlít. Az értékek bomlásával a társadalom egyik fő összetartó értéke, a nyelv is bomlani kezd. (A folyamat nyelvtörténeti leírására I. Jacqueline Dangel: *Histoire de la langue latine*. Presses Universitaires de France, Paris, 1995.) Spengler a hanyatlás jelét látja a szintetikus → analitikus váltásban, amelynek során „a grammatika helyére a szintaxis lép”; ez nyelvészeti elfogadhatatlan, de Spengler nem volt nyelvész, megbocsáthatjuk neki.

Több jel mutat arra, hogy a német gondolkodó nézeteiben van több-kevesebb igazság, és az európai nyelvek felé is közeledik a történelmi forgószél.

A latint azonosságának megszűnése után is őrizte Európa, a széteséséből keletkezett új nyelvek pedig évezredek nagy értékek hordozói lettek – hivatkozhatunk például a francia és az olasz irodalomra. Itt van a mi gondunk (meg számos kisebb népé): a mi anyanyelvünk ilyen másodla-

gos létre nem számíthat. Fenyegető példákat idézhetünk: hány nyelv eltűnt a világból, köztük finnugor nyelvek! De elvesztett újlatin nyelv is, viszonylag nem is olyan régen. A magyar nyelv eltűnésétől

Kodály Zoltán
(Szalatyay József festménye)
60 éve jelent meg Kodály Zoltán
felhívása:

Vessünk gátat kiejtésünk romlásának!

nem kell tartanunk, mert milliók beszélnek, nagy írott kultúrája és irodalma van. De ha a sokat emlegetett globalizálódás eléri és meggyöngíti a nyelvet, akkor az kiszorulhat a szellem magasabb szféráiból, értéke alá süllyedhet az irodalom, és a magyarság „fellahnép” lesz (ez a szó is Spenglertől származik). Ez pedig kiszámíthatatlan mértékben csökkenthetné a nép önmegegyeztetési és fejlődési lehetőségeit. (Vö. Bańcerowski Janusz: *Kötelességünk-e gondoskodni anyanyelvünkről?* Magyar Nyelv 1998: 16–31.) Gondoljunk a Szovjetunió nemzetiségeire, amelyek beszélték ugyan anyanyelvüket, de a huszadik századhoz csak oroszul férhettek (és férhetnek) hozzá.

Az általános fenyegetettség és a kisebb népek közös fenyegetettsége mellett meg-

van a külön magyar helyzet is. Például a szomszéd országok magyar nyelvhasználatára, amely a többségi nyelvek hatására és egyéb okok miatt másként fejlődik, mint az itteni. (Elemzi Péntek János: *Gondolatok a magyar nyelv mai helyzetéről*. Magyar Nyelv 1998: 43–49.)

Van-e még szerepe ebben a könyörtelen sodródásban a nyelvápolásnak? Nem kényszerül-e fegyverletételre? Bizonyára megtalálja feladatát, ha tudomásul veszi a valóságot, és ahhoz igazítja stratégiáját. Nem szabad illúziókból kiindulnia. Közvetlen hatásra nem számíthat azokon a területeken, amelyeken a nyelvhasználat partatlan, ahol alakítására alig van lehetőség. A haditámogat: a *mintaadás*. (Az idegen nyelvek tanításának is ez az egyik alapelve!) Mintát pedig az *intézményes* nyelvhasználat adhat. Az állam nem alkothat nyelvtörvényt, nem sokat érme vele, de *közegétől* megkívánhatja, hogy a hivatalos iratokat, kiadványokat pontos magyar nyelven fogalmazzák meg; ez a címzeteknek is érdeke. A *tömegtájékoztató* követelje meg legalább hivatásos alkalmazottaitól, hogy a nyelvhasználatban mintát adjanak. A harmadik mintaadó tényező az *iskola* lehet. Tanuljanak gyermekeink olyan tankönyvekből, amelyekben nincs nyelvi hiba. Ne legyenek felengzős mondatok az irodalomtankönyvekben, a természettudományi és szakmai könyveket a közoktatás ellenőriztesse nyelvi szempontból, mielőtt engedélyezi őket. A tanárok pedig követeljük meg a magyar nyelvhelyességet legalább olyan színvonalon, ahogyan az idegen nyelvek helyes használatát elvárják. Ezzel ugyan nem tüntetjük el a hibákat, az igénytelenséget, de a diák megtanulja a kulturált nyelvezetet *is*, nemcsak az utca, a reklám, a szinkronizált filmek, a diszkó „magyarságát”.

A nemzeti kötelességét valóban teljesítő tájékoztatás pedig a mindennapok részévé tenné – ha nem is tanítaná meg a nagyközönségnek – azt a nyelvhasználati szintet, amelynek létezése a nemzeti megmaradás feltétele. (Kazinczy erre a szintre emelte fel anyanyelvünk eszköztárát, ezért nőhetett a magyar *nemzeti nyelv*.)

Mindez a civilizációs, a „spengleri” helyzet ellenére megvalósítható; nem szükséges hozzá nyelvtörvény, csak következetes irányítás, és nem jelentene a hétköznapi életbe és a magánszférába való közhatalmi beavatkozást.

A minta az elbizonytalanodó világ útvesztőjében az útmutató tábla. Felállítása még reménytelennek látszó helyzetben is kötelességünk. A *továbbról* talán máskor írom meg a javaslataimat.

Bán Ervin

(Csak egy dalt... – Magyar Mammút, magyar metro – Anyanyelvi és anyanyelvű – Otello nem volt néger!)

A Bartók rádió esti műsorában, a hangverseny szünetében Latinovits Zoltán Kosztolányi-verseket mond (sajnos, immár csak hangfelvételtől). Az egyik verset a bemondó így konferálja be: „Szegény anyám csak egy dalt zongorázik...” Felszisszenek: hogy is van ez?! De már halom is a kezdősört Latinovits csodálatos hangján: „Szegény anyám csak egy dalt zongorázik...”

S így a helyes! Mert a költő nem azt akarta kiemelni, hogy anyja csak egy dalt zongorázik (nem pedig, mondjuk, egy szonátát), hanem azt, hogy csak egy dalt (egyetlen dalt, mindig ugyanazt a dalt). Az egy ebben a mondatban nem határozatlan névelő, hanem számnév, ezért hangsúlyosan kell kimondani.

Kosztolányi és Latinovits még tudta ezt, a mai bemondó már nem tudja. Illetve azóta már tudhatja, feltéve, hogy figyelmesen hallgatta az általa bekonferált verset.

Augusztus végén a budai Széna tér közelében megnyitotta kapuit a főváros új bevásárlóközpontja. Ennek – mint budai lakos – csak örülhetek. Ám öröömbe üroöm is vegyül, mert az üzletközpontnak a nevét mindenütt így látom leírva: *Mammút*.

E lapnak, remélem, mindegyik olvasója tudja, hogy ennek a kihalt ormányosnak a nevét 1984. helyesírási szabályzatunk legutóbbi kiadásának megjelenése óta *mamut*-nak kell írni, közepén egy *m*-mel. Az ősi *mammút*-ból azért lett mai, korszerű *mamut*, mert a szót már jó ideje így, röviden ejtjük, s az Akadémia illetékes testületei az írásmódot elvszerűen hozzáigazították a kiejtéshez. Ugyanekkortól fogva kell kiejtés szerint, tehát egy *l*-lel írni az *aligátor*-t meg a *buldog*-ot is (hogy az állatvilágnál maradjunk).

Először azt hittem, a Mammút üzletközpont egy nemzetközi áruházlánc újabb láncszeme, s ezért kötelező (?) a magyar szempontból szabálytalan írásmód. Német tulajdonosra gyanakodtam, hiszen a mamut nálunk ma is *der Mammút*.

Ez a feltevésem azonban rövidesen megdőlt, mert a Népszabadság szeptember 21-i számából (a gazdasági mellékletben megjelent fényképes interjúból) megtudtam, hogy a Mammút bevásárlóközpont megálmodója és felépítője magyar ember, hazánkfia, s a vállalkozás nagyobb részét magyar tulajdonban is van. Tehát ez a mi Mammútunk – magyar Mammút. Hurrá! „Vidulj, gyászos elme! megújul a világ, / S előbb, mint e század végső pontjára hág.” Akkor viszont miért

kell a nevét szabálytalanul, „német módra” írni?

Egy másik ilyen eset, szintén a közel-múltból. A szeptember eleje óta kiadott s a budapesti metróban ingyen elvehető „független hírláság” ezzel a címmel jelenik meg: *metro*. Igen, kis *m*-mel és rövid *o*-val!

A kis kezdőbetűvel most ne foglalkozunk! Ez több évtizedes vita a nyelvvelők és a reklámgrafikusok között. Amit viszont nem hagyhatok szó nélkül, az a cím végi rövid *o*. Nyelvünkben, mint ismeretes (a *no*, *nono* stb. indulatszót kivéve) szó végén nem ejtünk rövid *o*-t, csak hosszút. Ezért lett nálunk *metró* a nagyvárosi földalatti vasút nemzetközi nevéből, szinte azóta, hogy egyáltalán megismer-tük.

Félreértés ne essék, ennek a cikkekének nem az a célja, hogy a bevásárlóközpont, illetve a napilap tulajdonosaival kijavítsa a hibásan írt nevet. Erre talán nem is lenne mód, hiszen mind a két név fölött ott van a jobb felső sarokban a bekarikázott nagy R betű. Ezek tehát nem egyszerűen nevek, hanem hivatalosan bejegyzett és ennek folytán jogi védelmet élvező védjegyek.

Én mindössze arra vagyok kíváncsi, van-e olyan jogszabály, hogy köznevet védjegyként csak szabályosan írt alakjában lehet bejegyezteni, „levédeni”. S ha nincs, miért nincs?

Egyébként a *levéd(et)* is megérme egy „mozaik”-ot. De erről majd máskor!

Miközben a Batthyány téren az autóbuszra várok, azzal szoktam agyonütni az időt, hogy a vásárcsarnok falán elhelyezett hirdetéseket olvasgatom. Legutóbbi „zsákmányom” két nyelvviskolának a hirdetése, közvetlenül egymás mellé ragasztva. Az egyikben „Gyakorlott fiatal diplomás nyelvtanárok és anyanyelvi tanárok” ajánlják figyelmembe szolgáltatásaikat, a másik arról értesít, hogy „Spanyol nyelvtanítást vállal anyanyelvű tanár”.

Mivel a 86-os busznak még híre-hamva sincs, eltöprenghetek azon, mi a különbség anyanyelvi és anyanyelvű tanár között.

Az anyanyelvi melléknév jelentése: az anyanyelvvvel kapcsolatos, arra vonatkozó. Az anyanyelvi oktatás, ismeretterjesztés az anyanyelvnek az oktatása, a rá vonatkozó ismereteknek a terjesztése. Az MTA egykori Anyanyelvi Bizottsága az anyanyelv kérdéseivel, helyzetével foglalkozott. Tömpa József Anyanyelvi olvasókönyve anyanyelvünkről, a magyar nyelvről közöl cikkeket. Ennélfogva az

anyanyelvi tanár sem lehet más, mint az anyanyelv tanára, anyanyelvet oktató tanár.

Ezzel szemben az anyanyelvű ezt jelenti: anyanyelven való, folyó, történő. Az anyanyelvű oktatás tárgya lehet a fizika vagy akár a testnevelés is, a lényeg az, hogy az oktatás anyanyelven, nem pedig idegen nyelven zajlik.

Az anyanyelvű tanár pedig olyan tanár, akinek anyanyelve az a nyelv, amelyre másokat oktat.

Feltehetőleg az elsőként idézett hirdetésnek az írója is ezzel kívánt kecsgetetni, csak nem tudta magát olyan anyanyelvi szintű magyarsággal kifejezni, mint spanyol anyanyelvű tanártársra.

Persze az anyanyelvi tanár egyszerűen többnyire anyanyelvű is, hiszen általában neki is anyanyelve az a nyelv, amelyre diákjait oktatja. S a hirdetésben szereplő anyanyelvű tanárból is nyomban anyanyelvi lesz, ha tárgyát nem idegen ajkúknak tanítja, hanem olyanoknak, akiknek ugyanaz az anyanyelvük, mint neki.

Hú, de bonyolult! Még szerencse, hogy közben megjött a busz...

A részletes tévéműsor ezt a beharangozót közli Placido Domingo Otello-alkításához: „Az énekszólam ... különleges állóképességet kíván a tenoristáktól, akik a néger kormányzó-hadvezér jelmezébe bújnak” (még tavaly augusztusban jelent meg, de mindig akadt valami sürgősebb téma, ezért csak most tudom sorra keríteni).

Hát újra felütötte a fejét a régi tévedés! Shakespeare tragédiájának, illetve Verdi operájának hőse – most az utóbbiról van szó, ezért írtam a nevet olaszosan, *h* nélkül – fekete bőrű volt ugyan, de nem néger, hanem mór (Shakespeare-nél: „Othello, the Moor of Venice”).

A mór a Kr. u. VIII. században az Ibériai-félsziget egy részét meghódító és ott letelepedő észak-afrikai araboknak a népeve. Hívták őket *szaracén*-oknak is. S itt kezdődik a fogalomzavar! Mert a *szaracén* a régebbi magyarban *szaracsen* alakúvá vált, s ezt a jelentést vette fel: 'sötét bőrű', majd 'néger'.

Így lett a mór Otellóból az opera- és prózai színpadon néger. Kár, hogy a műsorismertető szöveg írója nem vette a fáradságot, hogy tisztázza a dolgot, akár a Nyelvművelő kézikönyv, akár a mi Nyelvművelő kézisztótarunk segítségével.

Nétán úgy gondolta, hogy ez csak afféle *szaracsenmosdatás* lenne?

Kemény Gábor

Mikor „láttad” ezt a mesét?

Mese szavunk jelentésbővüléséről

„Volt egyszer egy falu, amelynek lakói olyan édesszájúak voltak, hogy az olyan rendez ételekre, mint a fuszulykaleves és a pityókagulyás, rá sem néztek. Ugy is neveztek ezt a falut, hogy Mézimázi. Folyton-folyvást nyálánságot ettek volna – ha lehetett volna. Egy napon, amint fanyalogva kanalazták a béreseket a rántott levest, s közben egy nagy darab süvegkukorról ábrándoztak, egyikük felsóhajtott:

– Bárcsak cukorból lenne ez a falu! Azzal tán megelégednék!

Mit ad Isten? Rögtön édességgé változott az egész környék: a hegyek süvegkukorrá, a kerítések medvecukorrá, a házak pedig marcipánná. Volt nagy boldogság, a falu népe reggeltől estig édességet evett: a cukorkerítést felfalták, a marcipán háztetőt leették, a falakat pedig olyan vékonyra nyalták, hogy majd reájuk roskadt a ház. De harmadnapra virradólag vége szakadt az örömüknek. Megfájdult a hasuk, belevásozt a foguk a sok édességbe.

– Be megennék egy tál jó pityókalevest! – sóhajtott fel az egyik béres.

S az étvágytalan kisgyermeknek, aki a Mézimázi meséjét hallgatta, ősszaladt a szájában a nyál, úgy megkívánta a pityókalevest.”

– Anya, hol láttad ezt a mesét? – kérdezte tizenéves lányom, amikor idáig értem a mesemondásban.

A kérdés megdöbbenett. Mert az én gyermekkoromban a meséket nem látták, hanem olvasták vagy hallgatták. S ha rajzfilmet készítették volna e székely népmeséből, azt *rajzfilm* néven emlegették volna annak idején.

A gyerek hangjában türelmetlenség érződött, hiszen számára akkor vált volna igazán hitelessé a történet, ha vizuális úton kínálja számára befogadásra valamely televízióadó vagy videokazetta.

„Csodás elemeket tartalmazó, naív hangú, költött elbeszélés. Gyermek szórakoztatására való hasonló (tréfás, tanulságos stb.) történet” – írja a Magyar értelmező kéziszótár a *mese* szó magyarázatául. A címszó alatt utalást sem találunk arra, hogy 'rajzfilm' jelentése is lenne a szónak.

Való igaz, hogy az MTV-ben a fogat mosó, gurgulázó tévémaci bevezette a gyerekműsor Esti mese címmel került a köztudatba jó húsz éve, amióta a macit megtervezték.

Az esti mese műsorai között viszont egyedül a magyar, illetve más népek meséinek rajzfilmfeldolgozása nevezhető *mesé*-nek a szó klasszikus értelmében. Esetleg Gryllus Vilmos–Döbrentey Ildikó Égből potylyant mesék című produkciója. S noha az Esti mese többnyire olyan gyermekműsorokat sugároz, amelyek a *mese* kategóriába illenek, néhány mégis kilóg a sorból. Például a Bálint Ágnes írta Frakk, a macskák réme gyermekregény-folyammá nőtt az évek során. S bár a Walt Disney-produkciók a kezdet kezdetén még klasszikus meséket rajzfilmisítettek meg, ma már nem tartoznak a *mese* kategóriába. A Tom és Jerry típusú rajzfilmek közelebb állnak a film világához, hiszen nyomtatásban, mesekönyv alakban nem nyújtanának meseélményt. Egyáltalán nem lennének olvasmányosak – talán még olvashatók sem. Legfeljebb forgatókönyv alakban élhetnek a szakma körein belül.

De ma már az esti mesének köszönhetően a magyar gyermek ajkán indiánüvöltésként hangzik fel a Meseeeeel, ha bekapcsolják a Cartoon Network adását, s abban épp „Tom and Jerry” püföli laposra egymást, Dexter, a tudós bébi vetekszik a „lánytesója”-val, vagy pedig Johnny Bravo kesereg, amiért nagy ívben elkerülnek a lányok.

Az RTL Klub csatornáján látható A pálya ördögei, Hallo, Sandybell!, Dragon boy vagy A varázslatos álmok a felnőtt szappanoperák mintájára készült folytatásos rajzfilmek.

Ugyan, hol vannak már attól a friss tehéntej illatú, gyermekkorunkat idéző, csörgedező mesétől, amelyen az idősebb nemzedékek felnőttek?

mise és mese csörgedez
köcsögök cserépfazakak
messzi beszéde hallszik
kérődző kedves bivalyokra
gondol a tej
s megalpszik

(Kányádi Sándor: Halottak napja Bécsben)

Baj tehát, hogy az Esti mese televíziós műsor címének, tartalmának hatására kibővült *mese* szavunk jelentésköre? Igen, ha közben megfelelkezünk *rajzfilm* szavunkról, amely mindennemű rajzolt filmprodukción megillet: mesét, „rajzfilmisített” folytatásos regényt, gyermek-szappanoperát vagy akár rajzfilmes reklámat együttvéve.

Balázs Ildikó

Mi is az S. O. S.?

A nyelvi tévedések, nyelvi babonák igen makacsul tartják magukat. Évtizedekig kellett hajtogatniuk a nyelvművelőknek, hogy a *be van zárva az ajtó* nem germanizmus. Sokan csak a *bezárták az ajtót* kifejezést tartották magyarosnak. Etimológiai tévedés volt az alapja annak, hogy rengetegszer találkozhattunk a *völegény = vevő legény* magyarázattal stb. Később jött a téves fordításból elterjedt *D-nap*, az 1944. június 6-i normandiái partraszállást jelző dátum az angol *D-day* „felező” fordításából, hiszen a *D*-t meghagyták a lexikonok, pedig az a *day* első betűje. Valójában *N-nap* a jelentése, igaz, magyar nyelvterületen ez nem sokat mond. (Lásd Édes Anyanyelvünk, 1989. április-június, 6. oldal.)

Van még egy olyan nyelvi (művelődéstörténeti) tévedés, amely igen erősen tartja magát. Ez pedig az S. O. S. vészjelzés „jelentése”. Mai szótáraink, lexikonjaink többsége a régiékből átvette ennek a közismert három betűnek a „feloldását”. Az embernek így az a benyomása, hogy előbb volt az a bizonyos mondat, s ezt rövidítették, mint az *MDF, MSZP, OTP* betűszavak esetében. A mondat: *save our souls = mentsétek meg lelkeinket!* Ezt adja meg a régiéken kívül az Idegen szavak és kifejezések kéziszótára (Merényi Kiadó, 1996?), a legismertebb, Bakos Ferenc-féle Idegen szavak kéziszótára (az 1965-ös és az 1984-es kiadás is).*

* A Bakos-szótár 1994. évi átdolgozott kiadásában és ennek további lenyomataiban viszont már ezt találjuk: „a rövidítés feloldása vitatott!” (A szerk.)

Mit láthatunk a külföldi kiadványokban? Az 1931-es Larousse minden megjegyzés nélkül közli a vészjelzést. Egy 1980-as már hozzáfűzi, hogy 1908-ban a berlini rádiótávírási-konferencián fogadták el ezt a jelzést. A Petit Robert, egy másik komoly francia értelmező szótár, a dátum mellett még azt is megemlíti, hogy a jelzés egyszerűsége miatt választották ezt a három betűt: három rövid, három hosszú, három rövid.

Néhány évvel ezelőtti felvetésemre Kelecsényi Gábor művelődéstörténész ezt a következőkkel egészítette ki: az Encyclopedia Britannica sem valaminek a rövidítéseként értelmezi az S. O. S.-t. A Meyers Lexikon (akkor még nyugatnémet és keletnémet kiadásaiban!) megemlíti, hogy indokolatlan a rövidítést mondattá feloldani. Ott még egy másik változatot is bírál: *Save Our Ship = mentsétek meg hajónkat!* Csak a Brockhaus Lexikon adja meg az elterjedt mondatot.

Nyilvánvaló, hogy utólag adtak értelmet a három betűnek, bár a logikát mellőzték egy kicsit. Ugyanis nem a lelkek vannak veszélyben egy katasztrófa esetén, hanem a testek, az élet. A veszélyben lévők az életük megmentése érdekében adják le az S. O. S. jelzést. Ideje lenne az ezután megjelenő kiadványokban ezt a fajta magyarázatot is hozzáfűzni, ha megadják a mondatot, vagy pedig csak egyszerű vészjelzésként közölni a három betűt, amely a technika fejlődésével lassacskán ki is megy a használatból.

Kovács József

Lépre csalt szólás

Csaknem minden évben hirt ad a sajtó, a rádió arról, hogy valamely településen házimehek raja kelt riadalmat. Az elmúlt nyáron, egy júniusi regelen a Kossuth rádióban tudósítottak arról, hogy a hőmezővásárhelyi város-házára költöztek be a hasznos rovarok. A tudósító azt mondta, méhészt hívtak, aki megpróbálja *lépre csalni* a méhkirálynőt.

A méhkasok és méhkaptárak bejárata alatt hatalmas fűrtben tömörülő és rajzásra készülő méhek látványa gyerekkorom óta él bennem. Nagybácsim méhészkedett Órtilos-Szentmihályhegyen, nyugdíjas tanító lévén ott. A méhesben egy dézsa vízzel és ágsöprűkkel készenlétben álltunk arra, hogy a kirajzó rovarokat lefröcskölve közeli leszállásra készítsük – többnyire kevés sikerrel. Ha mégis a közelben – valamelyik akácfa tetején – telepedett le a raj, kasba lehetett rázni. E művelet már alkonyi órán történt. A szalmából font kas belseje mézes vízzel volt megkenve, a dolgozó méhek csalogatására, ám a királynőt ezzel nem lehetett maradásra készíteni, hiszen nem mézzel, hanem méhpemővel táplálják udvartartásában.

A lépes vesszővel való madarászás ugyancsak kiskori emlékeim közé tartozik. Apám fagyöngyöt hozott a cserfői erdőből (Nagykanizsa mellett van), s abból főzte a lépet, a ragadós masszához némi lenolajat öntött. Ezekkel a léppel bevont vesszőkkel mentünk azután az erdőszélre, a fákra, bokrokra erősítve a madárfogó eszközt. A közelbe akasztottuk egy-egy kalitkában a csalogató csízt. A tavaszi természet azután tette a dolgát: a párválasztásra vagy az életterét (revier) megsértő vetélytárs elkergetésére odaszálló madár előbb-utóbb leszállt a lépes vesszőre, a lába odaragadt... E madarászási mód emléke a *lépre csalni* (valakit) szólásunk, amely azt jelenti, hogy valakit ravaszul olyan helyzetbe juttatunk, amely számára bajt, hátrányt, kárt jelent. E szólással rokon a *lépbe veri magát* (= önmagának okoz kárt), az *elviszi a lépet* (= elfut a baj elől) és a többi. Az ezekben szereplő *lép* szó talán szlovén vagy szlovák eredetű, úgy lehet, e nép(ek)től tanultuk el a ragacsos anyag készítését. A XX. század elején jobbra az ország nyugati végén élő magyarok és szlovénok fogtak így énekes madarakat, de a régiségben gyakran alkalmazott eljárás volt, Kertész Manó (szintén nyugati származék: Orosztonyban született 1881-ben, meghalt 1942-ben Budapesten) a Szokásmondások című könyvében alaposan tárgyalja e tárgyort. Gunda Béla a Magyar néprajzi lexikonban Faludi Ferenc versét idézi:

Madarászok lépvesszőkkel
Rakják készült fájokat:
Kunyhójokban mesterséggel
Fűjják csalárd sípokat.

Jő a rigó, harkály, szarka,
Felzendül a tollas nép:
Mátyás kiált, oda farka,
Sok baglyokat fog a lép.

Nos: az említett rádiótudósító mintha nem ismerné a *lépre csal* szólás jelentését és eredetét. Valószínű: azt a lépet ismeri, amelybe a méhek a mézet gyűjtik, amely építményt maguk állítanak elő, s melyet a méhészek néha mézzel együtt árulnak is (*lépes méz*). Ez a *lép* szó hajdan szóhasadással keletkezhetett a *lep* – *lép* (= betakar, beborít) igéből, egyes nyelvújításokban *lepet*-ként van fejleménye (például Kórógyon), s végeredményben 'réteg, lemez, tábla' jelentésre megy vissza. Erre a lépre csalni nem könnyen lehet a méhkirálynőt és a rajzó méheket, hiszen a méhanya nem mézet vagy lépet keres, inkább a méhcsalád életviteléhez alkalmas üreget, zugot, faodvat. Az odúkban megtelepedő méhek mézére is számított a régi ember (élőfás méhtartás). – Ma már a méhrajzást megelőzendő a méhkaptárban lévő keretes lépek és rajtuk a méhek megosztása vált gyakorlattá, persze királynőről is a méhésznek kell gondoskodnia mindkét család számára.

A *lépre csal* (valakit) szólás olyatén módon való használata, hogy a szó-szerkezet első tagja 'méheknek (mézzel teli) viaszépitménye'-ként értődik, stílusleleménynek is tekinthető, mindenesetre a kétféle jelentésű (és eredetű) *lép* szó azonosalakúságával összefüggő ráértésnek tartható. A ráértés a jelentésváltozások egyik fajtája, alkalmi esetei általánossá válhatnak, az ilyeneket a jelentéstapadás körében tartja számon a nyelvtudomány. A költői nyelv szívesen él a ráértés eszközével: „Ámen!» szólt az ahítat / Szent hangján / A menny szolgája...” (Petőfi Sándor: A helység kalapácsa. Első ének); az *ahítat* itt 'rövid (protestáns) istentisztelet', de a 'jámbor hangulat' jelentés is ráérthető.

Büky László

Durváskodom

Nap mint nap hallom: anyanyelvünk eldurvult. Vagy finomabban fogalmazva: nem találjuk meg egymáshoz a megfelelő hangot. A reklámok újabban rátértek a tegeződő formára. Maga a tegeződés nem durva, a helyzettől, illetve a személyektől függ. Lehet, hogy konzervatív vagyok, de nekem bántja a fülemet, ha egy teljesen idegen személy azt mondja a tévé képernyőjéről, hogy *használj* ezt és azt. Erre a régiek azt mondták: „nem őriztünk együtt csordát!”. Ez igaz is, mert a cowboystílus távol áll tőlünk. Nos, ezeket a reklámokat többnyire fordítják. A fordításban nincs semmi hiba, mert ez úgy történt, ahogy az eredetiben áll. Csak-hogy a kulturáltságot – nyelvi szinten – nem szabad felcserélni a kulturátlansággal, még akkor sem, ha az üzleti érdek ezt kívánja.

A *fel* ige nem éppen a legkellemesebb hangulatot idézi fel bennünk. Legfeljebb a Székelyföldön van semleges vagy közömbös jelentése. Ám az a sanda gyanúm, hogy a Magyar Televízió a mindennapos „Fald fel!” felszólítást nem a székelyek számára sugározza egy csokoládereklámban.

A második fokozat: tegyük fel, hogy főtt kukoricát akarunk reklámozni. Mivel ez a mezőgazdasági termék elsősorban a sertések csemegéje, az embereknek így is lehetne kínálni: „Egyél, te disznó!”.

Természetesen ezt is lehet fokozni: a kiflibe rakott virsli, magyar nevén: hot dog fogyasztása inkább az emberre jellemző. De valahogy benne maradt a kutya. Tehát ha reklámoznánk, ez lehetne a legcélravezetőbb reklámmondat: „Zabálj, te dög!”. Ezek után következhet a gomba reklámja: „Edd csak meg, hiszen a koporsósnak is élnie kell”.

De hagyjuk is ezt a „döglesztő” stílust!

Mizser Lajos

Ősi szavak, szólások nyomában

Nyelvünk igen sok titkot rejt magában. Megfejtési kísérletük írásos dokumentumok híján nem tökéletes bizonyosság, sokszor közelebb áll a sejtelenhez, de vannak fogódzók, amelyek alapot nyújtanak magyarázatukhoz. Álljon itt közülük néhány!

Szemrehányás vagy harag esetén még manapság is sokan mondják olykor: Már át sem léped a küszöbömet! Át sem lépem többé a küszöbödöt!

László Gyula megállapítása szerint (A honfoglaló magyar nép élete) a küszöb alatt az ősök szelleme lakozik, mintegy védelmezi, óvja a hajlék lakóit. Rálépni ezért méltatlan dolog lehetett. Ezek szerint a szólás a hajdani tilalmat örizte meg.

Ibn Ruzsza és Gardézi arab krónikáiról szerint a magyarok tűzímádók. Talán a tűz tisztetével kapcsolatos, hogy őseink körében férfifeladat volt a tűzgyújtás a tarshyban levő kova, tapló és acél segítségével. Ezt nő nem tehette. Úgy örizte meg a paraszat másnapra, hogy hamuval letakarta.

A házasodni kívánó legény rendszerint idősebb hozzátartozójával ment *háztűznézőbe* az eladó leány családjához. A házi tűzhely tiszteltben tartott fontos hely lehetett, mert a hit szerint alatta lakozott az ősök szelleme. Az ifjú anya négykézláb ereszkedve előtte szülte meg gyermekét, akinek személyében egy elhunytős tért vissza a túlvilágról. A háztűznézés tehát a vevő legény részéről megütszélő látogatás lehetett, egyben tájékozódás az eladó lányos ház felől is, hiszen a nagycsaládos társadalmi rendben nem volt közömbös, ki kerül a vőlegény családjába.

A lovasnomád korban, de még a honfoglalás után is részben a jurta, a sátor volt a lakóhely. Rácsos szerkezetű oldalát nemez borította. Költözéskor, legelő változtatásakor fából való oldalát és hajlított rudakból képzett kúpos tetejét szét lehetett szedni, és bárhol újra felállítani. A *felsőzedi a sátorfáját* szólás csakis erre vonatkozhat. Erre utal a *táborút, tábort ver* kifejezés is, mert rögzítő karót, rudat, cöveket kellett hozzá a földre verni. *Hajlék* szavunk a *hajlik, hajlít* ige származéka, a hozzá szükséges ágakat a kellő formára kellett hajlítani.

Koporsóba helyezett halottaink testét hagyományosan finom lepel borítja be, a *szemfedő*. Régészeink több helyen találtak a honfoglalás kori sírokban az ősök arcát borító halottimaszk-maradványt, amelyen a szemek helyét arany- vagy ezüstlemezek fedte. Ez a mezopotámiai eredetű szokás az egész ősi keleten el volt terjedve. Stein Aurél is ilyet tárt fel Nyugat-Kínában a jugarok földjén.

Anonymus elbeszélése szerint Árpád vezér a Kusid által hozott Duna-vízzel áldozatot mutatott be a magyarok istenének, ivókörtjét magasra emelve kérte, hagyja jóvá az új haza elfoglalását, mire az ott levők háromszor kiáltották: Isten, Isten, Isten! Manapság is szokás, hogy az italt kínáló e szavakkal emeli poharát vendégeire: Na, isten, isten!

Ördög, ördögös szavaink az ősi hitvilágból származnak. Semmit sem tudunk eddig róluk a velük kapcsolatos szólásokon kívül: *ördögadia, ördög vigye* stb. Az itt következő is csak megközelítő sejtés, esetleg téves.

Feltűnést keltett a régészet egyik lelete, az 1200 évesre becsült szarvasi avar kori csonttűtartó. A felületén levő rovásfelirat Vékony Gábor olvasata szerint: „Üngür démon ellen legyen itt ez a vas. E tű szűrija át a demont, tű, tű, aki a rosszat elvarrod, aki elbontasz, egybeöltögetsz. Üngür démon ne egyen meg engemet, üzd, emészd el őt, istenem.”

Az *üngür* démon kifejezés hasonlatos a mi *ördögös* szavunkhoz. Ez is rosszindulatú, ártó szellem. A két szó hangalakja rokonnak látszik. Elképzelhető az *ü – ő* hangváltás. A szókezdő és belső *ő* a magyarban sem kizárólagos. A Halotti Beszédben: „engede urdung in-tetvinec” (olvasatban: ürdüng). *Urdukarazdaya* (Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára) 1270-ből. Azonosnak tűnnek az *n, g, r* mássalhangzók, csak a *d* hiányzik. De mivel a mi szavunk magyar, a tűtartó meg avar nyelvű, a különbség elképzelhető.

Egyik legnagyobb katolikus ünnepünk a húsvét, a nagyszombati feltámadás szertartása, amelyen a hívők ájtatosan éneklék: „Feltámadt Krisztus e napon, *alleluja* (halleluja), áldva legyen...” Az *alleluja* szót mindannyian jól ismerjük, jelentését általában kevésbé. Héber eredetű, az ókori vallásgyakorlás ujjongó megnyilvánulása volt. Az etióp *ellel* héber alakja *hallel*, kiegészítve: *hallelu Jahve*, vagyis ujjongás Jehovának.

Benkóczy György

Merre tart a

Újkori gondolatok egy

A múlt század népszerű, érdemtelenül elfelejtett írója és humoristája, *Ágai Adolf* élete alkonyán összegyűjtötte és 1908-ban kiadta ifjúsága emlékeit *Utazás Pestről Budapestre 1846–1907* címmel. A könyv a közelmúltban utánnymásban is megjelent. A szerző még látta a Lánchíd építését, gyermekfejjel élte át március idusát 1848-ban, és a szerény, elhanyagolt Duna-parti városkából a szeme láttára lett Budapest az ország ragyogó fővárosává. Ágai emlékezett nemcsak a régi házakra, kávéházakra és vendégeikre, hanem arra is, hogy az ő kora ifjúsága éveiben Pest bizony még német város volt, de egy fél évszázad leforgása alatt magyar várossá változott. Azokban az emlékezetes márciusi napokban Pesten még többen beszéltek németül, mint magyarul, az utcákon német feliratok voltak, német újságokat, könyveket olvastak, és a jó ízlésű közönség inkább a német színház előadásait látogatta, részint azért, mert nem tudott magyarul, részint, mert az ottani művészetet színvonalasabbnak tartotta. Egy fél évszázad múltán azonban Budapest annyira magyarrá vált, hogy a leégett német színház újjáépítését senki sem igényelte. Pedig azokban az években, évtizedekben a német nyelvű osztrák császár uralkodott Magyarországon felett. Mindent elkövettek a hatóságok a németesítés érdekében. Nemcsak az 1867-es kiegyezésig, hanem még az utána következő évtizedekben is igen erős volt a német kultúra hatása Magyarországon.

A mi kiöregedett évszázadunk második fele is sok tekintetben hasonlít ahhoz a régi korhoz, amelyre Ágai Adolf emlékezett. A szovjet megszállás idején a kommunista rendszer minden erővel a magyarságra akarta kényszeríteni az orosz nyelvet, de fáradozásai csődöt mondtak a magyarság ellenállása miatt.

Ezután jött a rendszerváltás, amely egyszerűen elhozta nekünk Amerikát, amelyről már régóta álmodtunk. Kezdődött a Coca-Colával és a hamburgerral, a farmernadrággal és a toprongyos öltözétekkel, majd jöttek az amerikai ponyvák, amelyek lassan, de biztosan minden egyéb színvonalas irodalmi terméket kiszorítanak a könyvespolcokról. A párt-diktatúra négy évtizede alatt talán nem vetítettek összesen annyi szovjet filmet Magyarországon, mint ahány amerikaiat a rendszerváltás óta a mozikban és a televízióban. Végül pedig jött a nyelv. Angolul mindenkinek tudnia kell, maholnap még a takarítónőnek és az utcaseprőnek is, mert az angol – amerikai szempontból nézve – nemcsak világnyelv, hanem az emberiség egyedüli nyelve. A földkerekség lakói két csoportba oszthatók: az angolul beszélők és az e nyelvet nem ismerők csoportjába. Az utóbbiak csupán másodrangú emberek, semmi esetre sem lehetnek egyenrangúak az angolul beszélőkkel.

A tengerentúli nagyhatalom már évtizedekkel ezelőtt elkezdte Nyugat-Európában a csendes, de

magyar nyelv?

régi könyv olvasása nyomán

elszánt küzdelmet az európai nyelvek és kultúrák megsemmisítésére. Kevés kivételtől eltekintve a hadjárat sikeresnek bizonyult, ellenállásra alig talált. Az amerikanizálódás előnyomulásának elrettentő példáját a német nyelvterületen észlelhetjük. Ma már alig lehet német nyelvű újságot, képes magazint angol nyelvismeret nélkül elolvasni, mert a szövegben hemzsegnek az angol kifejezések. Az egyes árucikkeket hirdető plakátok feliratai is angol, vagy angol-német keveréknyelven készülnek.

Német-Svájc legnagyobb városában, Zürichben a közelmúltban plakátokat készítettek, amelyek felhívják a figyelmet a kábítószerek élvezetének veszélyeire. A felhívás szövege angol nyelven készült azzal az indoklással, hogy elsősorban a fiatalokhoz kíván szólni, ők pedig már jobban felfigyelnek az angol nyelvű szövegre, mint a németre. Ugyancsak Zürichben a filmklubok angol nyelvű filmeket felirat nélkül, más nyelvű filmeket pedig angol felirattal vetítenek. A filmreklámok közben megjelenik egy felirat: „Ne az aláírást olvasd, tanulj meg angolul!” Német-Svájcban már az általános iskolák alsó tagozatában bevezették az angol nyelv kötelező oktatását.

A rendszerváltás Magyarország kapuit is megnyitotta Amerika előtt, és 1989-ben a magyar tömeg éljenző lelkesedéssel fogadta az akkori amerikai elnök, Bush ígéretét, aki kilátásba helyezte, hogy tízezer angol nyelvű tanárt küld Magyarországra. Már nálunk is egyre szaporodnak az angol feliratok, a nyomdák szedői angol programokkal dolgoznak, amelyek rosszul választják el a magyar szavakat. Alig van nyomtatvány, amelyben ne találkoznánk olyan szavakkal, mint *mac-ska* és *Kodály*.

Az angol világnyelv, érdemes megtanulni, de talán mégsem kellene érte cserébe odavetni anyanyelvünket. A Habsburg Monarchia korában a német világnyelvnek számított a magyarság számára. Az értelmiség meg is tanulta, de azért nem hagyta el az anyanyelvét, hanem kitartóan ragaszkodott hozzá. Korunkban az angollal kapcsolatban nem tapasztaljuk ezt a magatartást, még azt a passzív ellenállást sem, amelyet a nép az orosz nyelvvel szemben kifejtett. Már Budapesten is van színház, amely rendszeresen tart angol nyelvű előadásokat. Készült angolul beszélő magyar film is. Ha így haladunk, egy fél évszázad múlva valami *Mike Smith* nevű úr, akit születésekor még *Kovács Mihály*-nak hívtak, angol nyelvű tanulmányokban fogja megemlíteni, hogy valamikor a *Hungary* nevet viselő területen beszéltek egy „magyar” nyelvet, amely azóta kihalt, de a nyelvészek számára érdekes kutatási terület lehetne ennek a nyelvnek a tanulmányozása.

Vezényi Pál

Hol vannak az írástudók?

A reklámozás egyik olcsó és kedvelt formája a szórólap. A kis papírfecnik elárasztják életünket: kicsordulnak postaládánkból, a kezünkbe nyomják őket az utcán, vagy ott hagyják az autók szélvédőjén. Általában nem hosszú életűek: elolvasás nélkül kerülnek a szemetesekukákba. Néha azonban vetünk rájuk egy pillantást, és rögtön felmerül bennünk a kérdés: vajon a szórólapok írói nem tudnak vagy nem akarnak tudni magyarul?

Egy szolgáltató cég például rajong a kötőjelekért, ezért megtesz minden tőle telhetőt azért, hogy minél többet helyezzen el belőlük a szavak között. Így sikerült létrehozni ezeket a – finoman szólva – furcsa szókapcsolatokat:

- víz, - gáz - fűtés szerelése
- víz, - gáz készülékek javítása
- ablak, - szőnyeg, - kárpitos bútorok tisztítása

A cég a kötőjelen kívül a felkiáltójelet is imádja. Az „elői kettő – hátul kettő: megvan mind a négy lába” szólást hasznosítva vadonatúj mondatfajta hozott létre:

!!Hétvégén is!!

A helyesírás kérdése nagy fejtörést okozhat a szórólapok íróinak. A székezdő betűk helyes írásmódjáról külön kézikönyvet kellene szerkeszteni a számukra. Egyesek azt tartják udvariasnak, ha *kedves Megrendelő*-nek vagy *tisztelt Gépkocsitulajdonos*-nak szólítanak minket. Egy autótérekedő cég *Budai* telephelyén várja elhasznált gépkocsinkat. Keleti sportokat tanulhatunk *Japán* nagymesterektől, és *reklám-Fotó*-t készíthetünk magunkról egy manőkenképző tanfolyamon.

A szórólap nem lenne szórólap bugyuta versikék és szójátékok nélkül. Az egyik kétsoros még megállná a helyét, ha egy nyolc éves kiskolás fabrikálta volna, de sajnos felnőtt emberek műremekéről van szó:

*A csőtörés nem jelenthet gondot,
ha rögtön hívja a kisvakondot!*

Frappáns jelmondatot eszelt ki magának egy műtárgyakkal kereskedő személy: „*Jelszavam: élni és élni hagyni.*” Arra viszont nem ad magyarázatot, mi köze lehet a nagypapa zsebórájának az élni hagyáshoz.

A reklám elsődleges célja a vásárlók megnyerése. Egy mobiltelefon például a csodagyerekek tulajdonságaival büszkélkedik: „*Teljességgel tőkéletes adottságok: hiperkönnyű tökéletesítés, menü-monumentálisítás, szuperkönnyű súly.*” Ha még nem tudnánk autót vezetni, akkor most „*egy multiplex oktatási rendszer segítségével hipergyors jogsít (sic!) szerezhetünk a legolcsóbban és a legesleggyorsabban.*” A tapasztalt vásárló persze ismeri az aranyszabályt: az agyondicsért áru mindig gyanús. Más kérdés, hogy a sok *hiper-, szuper-, multi- és monumentálisítás* között elvész a magyar szó. Néhány hirdetés megértéséhez nélkülözhetetlen a szótárhasználat. (Szak)ember legyen a talpán, aki egy ilyesfajta mondatot első olvasásra felfog: „*Telepítünk AM MIKRO rendszereket: standard, valamint hőstabil, illetve profi (PLL) kivételben is.*”

Egy Váci utcai *shopping center* a fejébe vette, hogy éktelen kacajra fakasztja majd az ott megforduló angolszász turistákat. Szórólapjának utolsó sora ugyanis így hangzik: „*8 shops – Worth coming every time.*” Feltételezem, hogy e szavak írója tükörfordítással alkotta meg ezt az angol mondatot, amellyel csak egy baj van: az, hogy nem angol mondat.

Ez a tévedés talán még elnézhető. Manapság rengeteg pénzbe kerül egy idegen nyelv tökéletes elsajátítása. Anyanyelvünkhez viszont ingyen is hozzájuthatunk. Ezért tartom megbocsáthatatlannak a magyar szavakból álló, de hevenyészettégük miatt szinte érthetetlen reklámszövegeket. Amilyen ez is (egy valutaváltással foglalkozó cég hirdetéséből): „*Azóta több tízezer ügyfelet szolgáltunk ki, s körükből számosan elégedettséjük tanúbizonyságaként rendszeresen térnek vissza és ajánlják tovább szolgáltatásainkat.*”

Végül álljon itt néhány sor kedvenc hirdetéséből. Írója annyi információt akar egyszerre közölni, hogy mire a mondat végére ért, elfelejtette az elejét. A szerző nagy eséllyel pályázhat „*a reklámszakma legértelmelebb mondata*” címre: „*Csőtörések, vízörök, strangok, boyleerek, WC-tartályok, csaptelepek cseréjét, javítását és mosógépek bekötését hagyományos, réz vagy műanyag technológiával készült vízrendszerek kialakítása, javítása.*”

Nevethetünk vagy gúnyolódhatunk mindezen. De néhány elvukltnak tartott nyelvészen kívül ki ismeri fel a nyelvrombolás tragédiáját? Ki vonhatja felelősségre a szórólapok szövegeinek kiagyaloit és elkészítőit? Miért nem büntethetők a nyelvgyalázók? És egyáltalán: hol vannak az írástudók?

A rossz példa elárasztja egész életünket. Az alattomos kis papírfecnik kicsordulnak a postaládánkból, a kezünkbe nyomják őket az utcán, vagy ott hagyják az autók szélvédőjén.

Jobban tesszük, ha elolvasás nélkül hajítjuk őket a szemetesekukákba.

Berényi Eszter

A magyar nyelv az ezredfordulón

Az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös levélben fordult a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik íróként, művészként, tudósként, politikusként felelősek és felelőséget is éreznek nyelvünkért. Három kérdést tettünk föl nekik azzal a nem is titkolt céllal, hogy válaszaikat lehetőségeinkhez mérten közzé is tesszük. Felkérésünknek több mint húsz megkérdezett készségesen eleget is tett. Közülük néhányan nem írásban küldték el válaszukat, hanem munkatársunkkal való személyes találkozás során, hangszalagra rögzítve fejtették ki véleményüket. Ez utóbbiakat az érintettek hozzájárulásával – sőt részben kérésükre –, bizonyos fokig az arányok kedvéért is, helyenként némileg meg rövidítettük, feszezebbé tettük.

A két kezdeményező szövetség lapja, az Édes Anyanyelvünk és a Honismeret 1998. júniusi számában megkezdte a beérkezett válaszok közlését, mégpedig úgy, hogy a rövidebbeket a kisebb terjedelmű Édes Anyanyelvünk, a hosszabbakat a Honismeret jelenteti meg. Lapunk most folytatja a beérkezett válaszok közlését.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség ezúton mond nyilvánosan is köszönetet mindazoknak, akik a felkérést elfogadták, és értékes válaszaikkal megtiszteltek bennünket, megtisztelték lapunkat.

A feltett kérdések:

1. Milyen közvetlen élményekből táplálkozik anyanyelvi tudata, anyanyelvéhez fűződő kapcsolata?
2. Ön szerint veszélyben van-e anyanyelvünk, és ha igen, mit kell tennünk védelmére?
3. Milyennek látja a harmadik évezred küszöbén az úgynevezett kis nyelvek és általában az anyanyelvek helyzetét és jövőjét?

Galambos Ferenc Iréneusz
pedagógus, teológus

1. Szüleim pedagógusok voltak, magam magyar–német szakos gimnáziumi tanár vagyok. 1944 óta három országban tanítottam, vezettem egyesületeket, szervezeteket. Magyarországon Pesten, Csepelen és Győrött. Németországban 13 évig a Burg Kastlban lévő magyar gimnázium első igazgatója voltam, Ausztriában pedig 28 éve mint pap, tanár, könyvtáros, szerkesztő próbálom szolgálni a magyar nyelvet és kultúrát. Alapvető élményem a cserkészés volt, elsősorban az őrsi vagy csapatmunkában, de a többre vállalkozó központi szervezetekben is: regös cserkészlet (Morvay Péter) vagy ún. HÖK őrsvezetők köre, ahol többek között Göncz Árpáddal is együtt „kerestünk kötelességet” (Teleki Pál), ill. akartunk „emberebb emberek és magyarabb magyarok” lenni.

2. Bizony, veszélyben van anyanyelvünk, különösen itt a legkisebb magyar kisebbség asszimiláció, tudathiány miatt különösen nehéz helyzetben és talán az utolsó órákban.

3. Az előbb mondottak alapján bizony sötétnek látom anyanyelvünk helyzetét és jövőjét, de akadnak azért biztató jelenségek is. Nálunk pl. éppen a kétnyelvűségekre való törekvés, ami, tudjuk, másutt (Erdély, Felvidék) az, ami ellen küzdenek. Ez is mutatja a helyzetek és körülmények közötti különbségeket. Örvendetes az is, hogy az anyaország is kezd törődni a határon túliakkal.

Timár György író, költő

1. Ezt a kérdést képtelen vagyok értelmezni. Első eszmélésem óta (sőt, mondhatnám, már előtte is) magyar anyanyelvi hatás ért; gondolkodásomat, világleképezési módomat magyar nyelvi környezetem szabta meg. A zárójeles közbeiktatást is komolyan gondolom. Magyar nyelvi környezet vett körül már az anyaméhben is; egyébként 7 hónapos koromban kezdtem beszélni, természetesen magyarul. Mindenesetre örülök, hogy hároméves koromtól fogva több idegen nyelvet is megtanultam; meggyőződéselem ugyanis, hogy magyarul az fog igazán tudni, aki anyanyelvének szellemét képes más nyelvi szemléletmódokhoz viszonyítani.

2. és 3. Az anyanyelvekre, kivált, ha kis hatósugarúak, mindig leselkedik veszedelem. A történelem már számos nyelvet elsodort az őket beszélő népekkel együtt. A nyelvek és a népek ugyanis eleven lények, melyekbe a pusztulás ugyanúgy bele van kódolva, mint a túlélni vágyás.

Valamely nyelv önvédelmét két eszköz szavatolhatja: egy fizikai és egy szellemi. A fizikai: erővel való megakadályozása annak, hogy az őt beszélő nép fölolvadjon a nagyobb hatalmú-lélekszámú népek tengerében. A szellemi: a tudatos nyelvvédelem, melyen nem nyelvtörvény értendő, hanem nagyobb szabású mozgalom, melynek lehetőségeire majd még kitérek.

Az idegen hatások részint gazdagítják az anyanyelvet (mai szókincsünk zöme ilyen átvétel), részint veszélyeztetik, amennyiben az idegen nyelvek szelleme apránként megváltoztat(hat)ja azt a fajta világlátást, mely minden nyelvet (nyelvcsaládot) sajátosan jellemez. A magyar mindaddig hasznosan élt az idegen hatásokkal, a szókincs bővítésének és a saját világleképezési mód megőrzésének tekintetében egyaránt. Sajnos, az elmúlt fél évszázad során az utóbbi vonatkozásban romlott a helyzet. És elsősorban nem a globalizációs henger miatt, mely henger az amerikai angolt tette-teszi meg a világ eleven eszperantójává (egyetemes második nyelvvé), hanem mert e fél évszázadban – jól ismert történelmi okokból – felemásan alakult a hazai modernizáció: egyfelől igen jelentős technikai előretörés (televízió, számítógép, Internet), másfelől „bunkokraták”, azaz kontraszelektált munkatársak tömeges térhódítása a tömegtájékoztató eszközökben. A néhai pártbürokrácia nyelvezte még a pártállami időket bírálókét is áthatja, ami főleg azért baj, mert ez a bikkfanyelv nem a dolgok megnevezésére, inkább elrejtésére, elkenésére irányult. Az úgynevezett kiemelt káderek műveletlensége a rendszerváltozás után kiegészült a változás „farvizén” pozíciókba evezők zömének műveletlenségével vagy félműveltségével. Jól lemérhető e jelenség pl. a latin szavak értelmetlen használatán (*legideálisabb, legoptimálisabb, beinvestál, eldeformálódik*). Am ennél nagyobb baj is van: a magyar igéknek aktívból passzívra válása. Márpedig a magyar mindmáig

A magyar nyelv az ezredfordulón

cselekvő nyelv volt. De mit látunk? Azt, hogy a *látszik* (aktív) ma már jobbára csak *látszódik* (passzív), a *hallatszik* (aktív) *hallatszódik* (passzív), a *leesik* (aktív) *leejtődik* (passzív), sőt egyik jeles prózairónknál a papír nem *elszakadt*, hanem *eltépedött*. A magyarban még a *meghal* is aktív; remélem, nem érjük meg, míg majd *meghalódunk*, mármint a nyelv egészséges szellemét tekintve.

A „funkcinyelvet” követi az igekötők használata is (*lerendez, bonyolít* és társaik). Nem szólva a vonatkozó névmás vérszesen terjedő típusbairól. (Lásd az *aki* használatát nem személyek, hanem embercsoportok, pl. csapatok, üzemek, pártok esetében, továbbá az *amely* és az *ami* közötti szerepkülönbség nem ismerését, hogy hamarjában csak ezt a kétőt emeljem ki.) Elveszöben a tárgyias és az alanyi ragozás közti különbségtétel (pl. azt, hogy a *valamennyi* mást jelent alanyi, s mást tárgyias ragozás esetén, még szépíróink sem tudják mind!); hasonlóképpen az értelmi különbségtétel bizonyos egybe-, illetve különírandó szavak közt (*csakhoggy – csak hogy; minthogy – mint hogy; mintha – mint ha* stb.).

Néha nehéz eldönteni, mi az, amit még hibának kell minősítenünk, s mi az, ami már visszafordíthatatlan módosulás. Ilyenek: az *úgymond* megváltozott jelentése ('állítólag' helyett 'hogy úgy mondjam', ami Lőrinczét még mehökkentette); a *-tsz* tövű igék újmódi ragozása (*tetszszék, látsszék, metssze*); a sportnyelvi *úszik, fut* igék meg a *nyilatkozik* újabb kori tárgyias használata; a *tavalyi év, idei év* gyökeret vert pleonazmusa; a *lévén* utáni közvetlen igehasználát („lévén elment”) és így tovább.

Hogy mit is kéne tennünk? Például oda hatnunk, hogy ne csak én ragadjak tollat, ha egyik-másik magyartanári diplomát szerzett tévériporter nem hajlandó tudomásul venni a *valóban* és a *valójában*, meg a *lévén* és a *létére* közti különbséget, vagy ha olyikuk rendszeresen *mi-einkek-et* mond. Gyakori, vissza-visszatérő magyartalanságok esetén akadémiai figyelmeztetést (intő felkérést) intéznék a rádiók, a tévék és a nyomtatott sajtókiadványok szerkesztőjéhez. (A megszorított sajtótermékek belső munkatársi garnitúrája, nyelvi fölkészültségét tekintve, érthető módon meglehetősen egyenletlen.) De ez is csak faira hányt borsó mindaddig, amíg a tanítóképzőből kikerültek nem tanítják meg – saját fölkészültség híján – a gyerekeket egészen kis korban a helyes beszédre-írásra (hogy egyebet itt most ne mondjak, a kül- és belviszony közötti különbségre). A helyes nyelvről ugyanis alacsony életkorban alakítható-fejleszhető hatásosan.

Külön ki kell térnem arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának a lehető legerélyesebben föl kéne lépnie a (poszt)modern nyomdai eljárásoknak betudható elképesztő szóelválasztási gyakorlat (láz-adó, fog-adó, fel-eség, Békésc-saba, Mag-yarország!!!) ellen. Nemzedékekre kiható kárt okoz a nem megfelelő programok használata. Nem hiszem, hogy országos napilapjaink ne engedhetnék meg maguknak a drágább, de helyes programok megvásárlását, továbbá képzetesebb olvasószerkesztők (létezik még e „műfaj”?) alkalmazását. Olyan sajtóhiba-áradatot, mint amelyet manapság tapasztalunk, egyetlen más ország komolyabb újságjai sem engedhetnék meg maguknak.

Ha az Akadémiának volnék, javaslattal fordulnék a művelődési tárcahoz, hogy a jövőben kulturális adóval sújtsák az idegen nyelvből gyorsan talpaló munkával készült, kivívó magyartalanságú fordításokat, illetve az ilyeneket közlő kiadókat.

Sürgető feladatnak érzem, hogy legfontosabb napilapjainkban ismét legyen nyelvi rovat. Szerintem ezt az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének és az Anyanyelvpolók Szövetségének közösen kéne kezdeményeznie, kérést intézve az említett lapok főszerkesztőjéhez.

Hasonlóképpen el kéne érni, hogy a francia tévé *Pyramide* című nyelvi játékához hasonló diák-vetélkedőműsort a magyar tévék valamelyikében is lehessen látni napi fél órában. E szókinccset fejlesztő és a nyelvi képzettségtörést elősegítő játék hihetetlenül népszerű Franciaországban (valóban tömegek nézik!), amellelt óriási jelentőségű főleg az ifjabb korosztályok anyanyelvi ismereteinek, valamint – mellesteg – általános műveltségének bővítése tekintetében. Efféle tévéprogramra nem volna nehéz anyagi támogató(ka)t találni. A *Pyramide*-ot támogató Gitem céget nem veri a földhöz néhány jutalom-videó, ennél jobb hírvérést viszont keresve sem talál. Ilyen-olyan vetélkedő a mi tévénkben is van, van továbbá az *Álljunk meg egy szóral!* (gyalázatosan szűk műsorkerettel)*, de éppen a főntebb említetthez hasonló, a szinonimakészletet bővítő, a nyelvi ötletességet és kommunikációkészséget fejlesztő játékos agytorna nincs. (Igaz, a *Pyramide*-nak van két olyan állandó munkatársa, akinek ismeretanyaga és kapcsolni tudása egyaránt megfelelő ahhoz, hogy a versengő pályázók partnerei legyenek; márpedig ilyen adottságú személyeket a magyar tévék háza táján ez idő szerint nemigen látok. De hiányérzetem ettől csak még nagyobb lesz.)

* Újabbban a Gyöngyök című tévéműsor részeként. (A szerk.)

A körkérdésünkre kapott válaszok közlését a korábban tervezettől némileg eltérően előreláthatólag jövő évi 1. számunkban fejezzük be Benkő Loránd és Péntek János válaszával. (A szerk.)

Germanizmus-e a -va, -ve van?

Nyelvünket nemcsak a sok idegenből, főleg az amerikai angolból vett szó szegényíti, hanem az idegen szavak nem választékos fordításaként túlzottan használt szavak, pl. a *magas-alacsony* szópár és különösen az idegennek vélt magyar kifejezések szinte teljes kerülése a tévében, rádióban, sajtóban.

Ilyen a „-va, -ve van”, amelyet korábban germanizmusnak nyilvánítottak, és ma sokan nyelvszegényítően kerülnek. A médiában – a külső nyilatkozóktól, előadóktól, íróktól eltekintve – szinte csak azt halljuk, olvasuk, hogy *valami kizárt, nem kizárt, megoldott, tisztázott* stb. a helyesebb *ki van zárva, nincs kizárva* stb. helyett. Sőt egyes újságírók még a *van nélküli -va, -ve* képzőt is germanizmusnak tartják, holott a *-va, -ve* állapotjelző igenévek a németben sincs is megfelelője.

Az Amerika Hangja rádió bemondóitól viszont hallható a „nincs kizárva”. A külföldre került magyarokra ez a(z) (ál)germanizmusvadászat nem volt hatással. Ők és a trianoni határokon kívülre került magyarok többsége nem kerülük a *-va, -ve van-t*, sőt a *lett -va, -ve-t* sem. Itthon viszont egyes magyartanárok szinte megeskették tanítványaikat arra, hogy sohasem használják ezt a „germanizmust”.

Kerülése, illetve eredetileg írt kifejezésüknek a kiadó vagy a szerkesztőség által végzett átjavítása ellen többen szót emeltek. Éltélte Kolozsvári Grandpierre Emil, amikor 80. születésnapja alkalmából beszélt a tévében, állást foglalt a *-va, -ve van* mellett azzal, hogy az osztyákban, vogulban is megvan. Bíró Ágnes nyelvész is kiállt mellette a Népszabadság 1980. február 24-i számában azzal, hogy a *ki vannak tiltva* állapotot jelent, míg a *kitiltottak* az intézkedést juttatja eszünkbe.

Nagyon félreérthető egyik napilapunk 1996. novemberi számának címlapján a „Bizonyított a pakisztáni beavatkozás” cím. Iulius Caesar híres mondása az „ez kizárt, nem kizárt” szellemében átírva: A kocka

elvetett. Arany Jánosnak „Mélyre van az szántva az élet-ekével” sora pedig: Mélyre szántott az az élet-ekével (szintén félreérthető). Inkább az utóbbi a germanizmus (mert ugyanazt a melléknévi igenévet használja, mint a német), nem pedig az, ahogy Arany János írta.

Különösen érezzük a *-t, -tt* képzős befejezett melléknévi igenévi állítmányok germanizmus voltát, ha múlt vagy jövő időben mondjuk, pl. ahogy egy képviselő a tévében egy 1996 márciusában megismételt interjúban: „Ez így volt demonstrált”. Németül: Das war so demonstriert. Ez a germanizmus, nem pedig a *volt demonstrálva*. A melléknévi igenévi állítmányhoz a magyarban nem jár a *van*, mint a németben és más germán, latin és szláv (az orosz kivéve) nyelvekben.

A *-va, -ve van* főleg azért nem germanizmus, mert a németben sincs a magyar állapotjelző (vagy határozó) *-va, -ve* igenévhöz hasonló. Ezt a német csak a melléknévi igenévvél tudja kifejezni. Pl. *sagend* (mondó, mondva) és *gesagt* (mondott, mondva).

Akik határozottan kerülük a sajtóságosan magyar *-va, -ve van-t*, szegényítik nyelvünket. Ebben különösen hibásak a rádió és a tévé illetékei, valamint azok a lapszerkesztők, akik feltehetően nem engedik munkatársaiknak, hogy ezt használják. Akikbe beivódott, hogy ez germanizmus, nemigen fogadják el az ellenkezőjét. Nekik azt lehet javasolni, hogy olvassanak régebbi írásokat, azok nem kerülük, sőt *lett -va-t* is írnak, amit újabbban csak a *került* szóval merünk körülírni. Magam e sorok írása közben Szerb Antal Magyar irodalomtörténetében találkozom lépten-nyomon a *-va, -ve van*-nal. A mai írók nagy többsége sem kerülük. Mivel a médiáknak „normaként, etalonként kell szolgálniuk” (Balázs Géza: Magyar Nyelvőr, 1997. 3. szám), jó lenne, ha abbahagynák ezt a nyelvszegényítést.

Gábor András

„Szülhet”-e egy „állapotos” macska?

Sütkérezem ezen az áldott-napfényes télvégi, koratavaszi napon. A szemem is behunyom, hogy ne lássak, az autópüfögéseket kizárom a fülemből, hogy ne halljam, hogy ne zavarjon semmi ebben a fölséges sütkérezésben.

Csakhogy... A szomszéd padra települ két – finoman szólva – éltesebb hölgy, és hangos karattyolásba kezd. Ennek során szóba kerül az egyik hölgy macskája. Amely „állapotos és a jövő hónapban szülni fog.” Au-u-ú-úú! – vonyítok hangtalan magamban, mint az oldalba rúgott kutya, és fölattanva békésnek remélt helyemről messzire, messzire rohanok a két „budapesti” nyelvet beszélő hölgy közeléből. Az állapotos és szülni készülő macska fogalma irtózatosan messzire esik a nyelvérzékemtől – rémít, ha szabad megjegyzem.

Mert a magyar nyelvnek rengeteg szava van a szaporodással kapcsolatos fogalmakra. Ha nőre (emberre!) értjük, ezt mondjuk: X. *várandós, terhes, állapotos*. Körülírást is használunk: X. *gyer(m)eket vár, áldott állapotban van*, s újabban terjed ez a megnevezés is a várandós asszonyra: *kismama*, jöllehet ez butaság, hiszen mamává csak akkor válhat a nő, ha megszülte magzatát. Erre az állapotra tájnyelvi kifejezés a *viselős*, amelyet – meglepő módon – állatokra is át-átvisznek hazánk egyes tájain. Budapesten azonban jóformán teljesen ismeretlen ez a megnevezés. Az állatokkal kapcsolatban a *hasas, vemhes* megnevezések szokásosak anyanyelvünkben, mert az állatok nem állapotosak, és nem szülnek! *Ellenek, fialnak, kölykedzenek* – a tehénre ezt is mondjuk: *borjadzott, megborjadzott*. A madárfélékkel kapcsolatban pedig ezek a szavak járják az utódnemzés, szülés fogalmára: *tojik és költ*. Az apróbb háziállatokkal kapcsolatban kétféleképpen fejezzük ki magunkat. A kisebb, ám sok kölyköt fialó nőtényre azt szoktuk mondani, hogy *almot vetett*. Ez a kifejezés a nyúlra, disznóra, kutyára is vonatkoztatható. Ez utóbbi körülírást az emberrel kapcsolatban is használja a költői nyelv: „Egy alomból valók vagyunk” (Sántha Ferenc: Hűs óra). Az utódokat illetően is gazdag a szókincsünk. Jöllehet utódja csak az embernek van, de a nyúlak *nyúlfi* a „gyereke”, a disznóé (*kis*)malac, a tehéné *borjú*, a kancáé *csikó*, a kecskéé *gida*, a birkáé (*kis*)bárány. A halak utódja az *ivadék* – logikusan, mivel a kishal az ívás következménye; a madaraké a *fióka* (a tyúkoké, fácánoké, foglyoké, fűrjeké *csirke*). Mindezek közül csak az *ivadék* jelentése és használata kapcsolódik az emberhez, amelynek lezármazottját *gyerek*-nek, *fiú*-nak, *lány*-nak mondjuk. Az emberszülés folyamatára van kedves, szép kifejezésünk: *lebabázott* – mondjuk arra a nőre, aki *gyereket hozott a világra*.

Menekülök békés sütkérezőhelyemről, és közben fohászok is. Uram Jézusom! Add vissza gyönyörű, magyar anyanyelvünket a budapestieknek!

F. Kovács Ferenc

Ennek a cikkének közzétételével egyúttal búcsúzunk is kell régi kedves szerzőnkől, mivel F. Kovács Ferenc tanár úr 1998. októberében 69 éves korában végleg itt hagyott bennünket. (A szerk.)

DIGITÁLIS NYELVÚJÍTÁS 4.

Szkennelni vagy szkennereelni fogunk?

Nyelvészek és műkedvelők között talán a leggyakrabban visszatérő téma az idegen szavak elburjánzása miatti búsongás. Arról, hogy maguk az idegen szavak hogyan (vagy hogyan nem) gyökereznek meg a nyelvünkben, már kevesebb szó esik.

Nemrégiben egy polgárjogot nyerni akaró kifejezés ragadta meg a figyelmemet: a *szkennelés* vagy *szkennereelés*. Mindkét kifejezés ugyanazt szándékozta kifejezni, nevezetesen a szkennert használatát. Mondatba foglalva: *Beszkenneled nekem ezt a képet?* A *szkennert* (*scanner*) angol szó, digitális lapolvasót jelent. Abban segíti használóját, hogy nyomtatott vagy filmen lévő szövegből számítógép által értelmezhető adatokat hoz létre, amit aztán tovább lehet manipulálni, azaz igény szerint alakítani, kezelni. Magát a műveletet *to scan*-nek (ejtsd: tu szken) mondják angolul. Számunkra az a kérdés, hogy a növekvő népszerűségű elektronikai eszköz milyen néven terjed el a magyarban.

Több lehetőség is adódik. Természetesen jó lenne, ha a magyar megfelelője válna közismertté, tehát szkennereből *lapolvasó*-vá válna. Ez azonban minden jóakarat ellenére sem valószínű. Ugyanis a berendezés jobban elterjedt már annál, hogy jól irányzott kampánnyal a nevét magyarítani lehessen. Másik gond, hogy a berendezés használatát az angol megfelelőjéhez képest viszonylag körülményesen lehet kifejezni; például *lapolvasót használ(ni)*. A *lapolvasni* vagy *lapolvasózni* egyszerűbb ugyan, de elég furcsán hangzik, éppúgy, mint például a *párbeszél*. Ez a módszer vált azonban be a *telefonál*, a *bútol* vagy a *faxol* esetében is (*to telephone, to boot, to fax*).

A másik lehetőség, hogy az angol kifejezést illesztjük be a magyar hangrendbe és nyelvtani rendszerbe. Így született a *szkennelés*, ahol a szótő az angol *(to) scan*, azaz *szkennel*, és ehhez kapcsoljuk hozzá a magyar végződést. Ez könnyen kimondható szó, igaz ugyan, hogy a magyarban nem gyakoriak az *szk*-val kezdődő szavak. Az általunk átvettek között azonban szép számmal akadnak ilyenek, tehát volt már lehetőségünk ízlelgetni őket például a *szkarabeusz*-ban, a *szkunksz*-ban, a *szkúner*-ben.

Akad ugyanakkor egy további lehetőség is a magyarításra. A szkennerehasználók táborában sokan vannak, akik aligha ismerik a szó etimológiáját, ezért a szkennerehasználatot magából a szótőnek tekintett *szkennere*-ből képezik, így: *szkennere*. Itt magához a gépet jelentő szótőhöz tesszük a toldalékot, tehát nem az angol igetőhöz, mint az előbb.

Kíváncsi vagyok, melyik változat fog elterjedni. Legjobb lenne a *lapolvasó* – *lapolvasóz*, legvalószínűbb azonban a *szkennere* – *szkennel*. A *szkennere* – *szkennere* lehetőség akkor valósul meg, ha az eszköz nagyon gyorsan elterjed az angolul nem értők körében is. Emellett természetesen igen fontos az is, hogy a hirdetésekben, a szak- és nem szakfolyóiratokban, szórólapon, gépkezelő füzetekben milyen kifejezés olvasható.

Mikulás Gábor

WC-ékkal az EU-uba?

Furcsa alkalmi címünk szlogen lehetne egy Brecht-utód darabjában: táblára írhatná a (poszt)modern maroktányosné! Ami azt illeti: valóban táblák feliratait szemlélve csóváltam a fejem egy kiadós városi sétámon.

Az egyik forgalmas utcán egy vízvezeték-szerelő szerteágazó kínálata ötlük szemünkbe. Van ott minden, még *piszuár* is. (Ezt most nem bántom; inkább humorizálok, mondván: jól beillik a sorba, hogy *ti. január, február* és a nevezett tárgy!) De van ám ott még valami: *WC-ék* (sic!). Család- vagy inkább csoporttöbbsítő toldalék. Vö.: *Kovácsék, Szabóék; „Virágéknál ég a világ...”* Azt hittem: egyedi eset.

A városnak egy másik részén járva, egy csendesebb közben szintén tábla tudatja, mi mindennek a könyvelését vállalják szakértelemmel. A felsorolásban „megörülők” az analógiának: *BT-ék*, azaz: betéti társaságék is bizhatnak segítségükben. Hanem ami épp alatta áll, máris kijozánit: *GMK-ák*. Tehát az eddigiek mégsem családi többesek, hanem egy vaskos nyelvi-helyesírási hiba áldozatai! Lényegében hasonló a jelenség ahhoz, ami a számjegyek leírásakor – pontosabban: toldalékolásukkor – fordulgat elő. Sőt már lassan tíz éve, hogy ugyanebben a lapban figyelmeztettem rá: „*Nem 0-ás!*” (Bővebb magyarázat helyett megmondom a helyes alakot: *0-s*. Ejtsd: *nullás!* Legfeljebb: *0-os*, ha a *null* alapszó kap toldalékot.)

A címfestő is ír, íróember, írástudó. A maga mesterségének felelősségteljes művésze avagy publicistája. Legyen azonban az írástudó egyúttal *helyesírástudó* is! Tudjon hozzászólni a neki esetleg helytelen formában átnyújtott szöveghez, mielőtt festeni kezdené! Az AkH. szorgalmazta kötőjelet minden példánkban megvalósította fölírója. De ha kimondta volna: „*vécék*”, akkor csak ezt írhatta volna – helyesen –: *WC-k*. A másik táblán meg így lenne, immár elfogadhatóan: *BT-k, GMK-k*, nem ismételve itt sem a *tő* végzőnek kimondott hangját.

Címünk azt sugallja: a kor kihívásaira is ügyelnünk kell. És ez már nem táblakérdés! Hiszen nem a *NATO-óba* meg az *EU-uba* megyünk. Ugye, tudjuk?

Holczer József

Füred, Csaba és társai

Ha a Balaton környékén járva Füredről beszélünk, vagy pláne az Anna-bálról esik szó, tudjuk, hogy Balatonfüred a hely. Am tiszai túránkon Füredet emlegetve már Tiszafüredre gondolunk.

Egy barátom jön velem szemben, bőrrönddel a kezében. Kérdésemre elmondja, hogy Csabáról jön. Miután magam is bekéscsabai vagyok, érdeklődtem volna fatornyos hazámról, de hamarosan kiderült, hogy a barátom Piliscsabáról jött.

Se szeri, se száma az ilyesféle rövidítéseknek, amikor egyaránt Újfalunak rövidítik a környékbeliek Máriaújfalut és Nyergesújfalut; Keresztúrnak Ráckeresztúrt, Sajókeresztúrt és így tovább.

Nem is okoz ez semmi gondot, hiszen a félreértés szóban hamarosan tisztázódhat.

Írásban azonban már más a helyzet. Egy kutatómunkámban *Gárdony* nevével találkoztam. Miután amúgy is a Velencei-tó partján üdültem, több hetet szántam az ottani kutakodásra, de ez nem vezetett eredményre. Valakinek eszébe jutott, hogy írásban talán Drávagárdonyt rövidítették. Oda is elmentem, de hiába. Végül egy a témában jártas ismerősöm felvilágosított arról, hogy a szóban forgó *Gárdony* nem más, mint a később átkeresztelt egykori Majláthgárdony (u.p.: 2673 Csitár). Ennek az állításnak a helyességéről sikerült is meggyőződnöm, ám a csalafinta *Gárdony* rövidítés így is több hónapos többletmunkát okozott.

Tehát a maga körzetében – szóban – nyugodtan hívhatjuk Vásárhelynek mind Hódmezővásárhelyt, mind Marosvásárhelyt, de írásban tartózkodjunk a félreérthető rövidítésektől!

Láng Miklós

LÓSÖN

Mostanában gyakran jut eszembe Firga bácsi a Forró szél című jugoszláv filmből, amint annak a kozmetikai szernek a nevét és kiejtését próbálja memorizálni, amelynek vásárlásával Surda felesége, Veszna bírta meg. Valami „*lotion*” volt az illető készítmény, s szegény kis öreg görccsösen hajtogatta az angol nevet, hogy el ne felejtse: *lósön, lósön*.

Manapság Magyarországon is egyre több Firga bácsi jár boltból boltba kiejthetetlen angol neveket mormolva. Hiszen elég csak a reklámokat figyelniük: egy-egy ötperces blokkban is hány idegen elnevezéssel találkozunk. Ennek aztán egyenes következménye az olyan eset, amikor a megjegyezhetetlen nevű, megfázás elleni cukorkát a reklámja alapján az üzletben *tisztítcsa*-ként keresték.

Ám nemcsak a vásárlóknak gyűlik meg a bajuk az idegen szavakkal. Az utóbbi időben két gyógyhatású szerrel is megjártam, amikor a gyógyszerértében a helyes kiejtéssel kértem őket. (Mert azzal senki sem vádolhat, hogy hazabeszélek: szerencsére nekem nem okoznak nehézséget az angol szavak, mivel agoltanár vagyok.) A *Nature Care*-t nem értették *nécsörker*-ként, csak betű szerint kimondva, s a *Gripe Water* nevét is meg kellett ismételnem a patikában, ráadásul a védőnő is kijavította a *grájpvótört*-t (amit pedig szótárból néztem ki) *grépvótörre* – talán a *grape fruit* mintájára.

Nem hiszem el – mert nem logikus –, hogy jó lenne a gyártónak, ha nem tudják kérni a termékét. Miért nem alkalmazkodik a külföldi piachoz annyira, hogy a gyártmányának magyar nevet adjon? A magyar név alá persze oda lehetne az eredeti elnevezést is, ahogy mostanában a filmcímeknél szokás. Bár itt is tapasztalhatók furcsaságok. Például ugyanaz a sorozat szerepel egy német és egy magyar csatornán is a tévéműsorban, az egyik *Star Trek*, a másikon *Űrszekerek* címen. Hinné-e, hogy a német SAT 1-nél olvashatjuk az Űrszekereket, s a magyar TV 3-nál a Star Treket?

Miért nyugszunk bele abba, hogy idegennek érezzük magunkat a saját hazánkban, hogy mutogatnunk kell a boltokban, mintha külföldön lennénk?

Balog Lajos

Emelt szintű

Olvasom, hogy „*emelt szintű* nyugdíjasházat avattak” valamelyik fővárosi kerületben.” Sejttem, hogy ez olyasvalamit jelent, mint ha azt mondanánk: kényelmesebb, komfortosabb és feltehetőleg drágább házba költözhetnek egyes nyugdíjasok. Lelki szemem előtt mégis az a kép jelenik meg, amelyen az említett ház szó szerint emelt szintű, vagyis még egy szintet, új emeletet építettek rá.

Ez a magyartalan kifejezés, az *emelt szintű* kiszorítja a használatból a pontosabb, magyarosabb jelzőket, mint amilyen a *színvonalasabb, értékesebb*. Bizonyos esetekben az *emelt szintű* helyett mondhatjuk, hogy az oktatás, a tanfolyam *magasabb fokozatú*.

Az sem tartozik az „emelkedettebb stílus” kifejezés-tárába, hogy „*kiemelten* kezeljük az ügyet”. Mondjuk úgy, írjuk úgy, hogy *figyelmesebben* kezeljük az ügyet, *alaposabban* foglalkozunk az ügyvel! Ha akad egyszer egy nyilatkozó hivatalnok vagy politikus, aki nem úgy fogalmaz, hogy „*kiemelt feladatunk az emelt szintű* szolgáltatás biztosítása”, hanem ezt mondja: *fontos feladatunk, hogy emeljük a szolgáltatás színvonalát*, – akkor én *megemelem* előtte a kalapom.

Gyárfás Endre

* Talán ezek azok az „Emeltszintű [!] idős apartmanok”, melyeknek hirdetését 1998/2. számunkban már szóvá tettük (Kemény Gábor: Nyelvi mozaik, További meglepő táblák). (A szerk.)

A nyelv művelő mozgalom eseményei

Új Péchy Blanka-díjasaink

Szeptember 21-én, Péchy Blanka születésének évforduló-jához kapcsolódva, bensőséges köszöntés keretében adta át Szilágyiné dr. Szemkeó Judit közigazgatási államtitkár, mint a Kazinczy-alapítvány kuratóriumának elnöke, az ez évi Péchy Blanka-díjakat; immár ötödik alkalommal.

Az 1994-ben, születésének századik évfordulóján alapított kitüntetés – a Kazinczy-díjnak fiatalabb (de nem is sokkal kisebb) testvéreként – életműdíjszerűen, a beszédművelő mozgalmakat körvezetői, felkészítői vagy szervezői tevékenységükkel hosszabb időn át szolgáló, támogató kollégák jutalmazására szolgál. (Alapításáról lásd: Édes Anyanyelvünk 1994/5. szám, 3. lap; díjazottainkról ennek és minden decemberi számunknak anyagában.)

Idei Péchy Blanka-díjasaink:

GYÓRFFY IMRÉNÉ, a Dózsa György Gimnázium tanára, Kiskunmajsa. – Tizennegyedik éve szervezi és vezeti iskolájában a Beszélni nehéz! szakkört; értő és önálló munkára szoktatva tanítványait. A helyi könyvtár anyanyelvi klubjának vezetőjeként ismeretterjesztő és beszédkultúrát ápoló tevékenységet folytat, az Anyanyelvpolók Szövetségének keretébe illeszkedve.

Dr. JÁRMAY PÁLNÉ, a Csonka János Műszaki Szakközépiskola tanára, Szeged. – Két évtizede, a salgótarjáni Madách Gimnázium tanaraként kezdte körvezetői működését, majd Szegeden folytatta; nem épp humán beállítottságú közegben, de szép eredménnyel. Szolgálati ideje letelvén, megfelelő utódot talált és készített fel a beszédművelő munka folytatására.

Szíves jókívánságunk mindkettejüknek!

D. L.

VI. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábor

1998. augusztus 10–16. között Csongrádon rendezték meg a VI. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábor. Az előadások, játékos foglalkozások mellett Csongrád megye történelmi nevezetességeivel is megismerkedhettek a résztvevők. Ez alkalommal **Rapcsák András** hődmezővásárhelyi polgármesternek a tábor lakóihoz szóló köszöntőjét közöljük.

Hölgyeim és Uraim!

Szíves vendégszeretettel köszöntöm az Anyanyelvpolók Szövetségének vezetőit, a Csongrádi Anyanyelvi Tábor résztvevőit itt minálunk, a vásárhelyi városháza dísztermében. Örülök, hogy éppen ez a terem lesz a helyszíne a most kezdődő anyanyelvi konferenciának, mert ez a méltó környezet túl szimbolikus jelentőségű is: ez a választott helyszín is jelzi, hogy amiről itt ma szó lesz, az közügy, és akik most itt vannak, itt szólnak és itt szót értenek, azok nem a magánpasszióiknak hódolnak, hanem a legtisztább közügyet szolgálják.

Mert az, hogy az anyanyelvünk, a magyar nyelv állapota közügy, sőt a legelső nemzeti ügy, az Bessenyei és Kazinczy óta bizonyításra már nem szoruló evidencia. Ám a közügyekkel, a nemzeti ügyekkel sokszor épp az a baj, hogy nincs megnevezhető ügyintézőjük, nincs fülön fogható felelősük. Anyanyelvünk gondjairól, bajairól szólva a „Csáki szalmája”-szindróma bizony elég gyakran idézhető körkép. Vétkes, bűnös, pontosabban: bűnbak van elég: az iskola, a szülői ház, a rádió, a televízió, a mozifilmek és a többi, csak azokból van kevés, akik hajlandók is tenni valami erejükkel tőlőt anyanyelvünk ügyének előremozdításáért.

Éppen ezért különösen dicséretes az a buzgalom és az a tevékenység, amelyet az Anyanyelvpolók Szövetsége kifejt, amidőn a magyar nyelvi műveltség fejlesztésének szolgálatába lépve gondolja az iskolai nyelvoktatás feladatait, és a rádió meg a televízió segítségével a legszélesebb rétegeket igyekszik megnyerni a nyelvpolás ügyének, országhatáron belül s azon kívül is.

A mai konferencia előadójának fényes névsora erős biztosíték arra, hogy itt okos gondolatokkal, hasznos és követhető módszerekkel ismerkedhet meg a hallgatóság.

Ebben a meggyőződésben és jó reményben üdvözlöm Önöket Hődmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata s a magam nevében, és hasznos tanácskozást, jó munkát kívánok!

Rapcsák András

A Kazinczy anyanyelvi táborról

Az idén immár 17. alkalommal rendeztük meg hagyományörző anyanyelvi táborunkat 1998. augusztus 24–30. között. Neves szakemberek 15 foglalkozást (előadást, konzultációt, gyakorlatot) tartottak. A tábor lakói voltak győri városnéző sétán, kirándultak Pannonhalmára. Nagy örömmel vettek részt az esti táncmuzika programban, összemérték szövegolvasási, kiejtési készségeiket a „kis Kazinczy-versenyen”. A családi légkör megteremtésében nagy segítségemre volt *Wacha Imre*, aki kezdettől egyik vezetője a tábornak.

Úgy gondolom, a tábor elérte közvetlen célját: felkészítést adott a tanév nagy anyanyelvi versenyeire, tanácsot, segítséget nyújtott az OKTV anyanyelvi témáihoz, a Beszélni nehéz! szakkörök működéséhez.

A tábor hangulatából, a résztvevők megnyilatkozásaiából arra következtethetünk, hogy távlati törekvéseinkből (diákjaink nyelvi és magatartás-kultúrájának fejlesztése, az anyaországi és a határon túli diákok kapcsolatainak erősítése) is sikerült valamit megvalósítanunk. Ennek igazolására következtek itt néhány megállapítás a résztvevők – kivétel nélkül elismerő – nyilatkozataiból: „Nagyon sokat tanultunk, sok tapasztalatot gyűjtöttünk, sok barátot szereztünk” (*Szalay Beáta, Bodó Csilla – Somorja*); „A tábor számomra életre szóló élmény marad” (*Kiss Renáta – Óbecse*); „Ennél jobban nem is lehetett volna összeválogatni a tábor témáit. Minden kérdésemre választ kaptam. Énekeltünk, táncoltunk, foglalkoztunk epikai szövegekkel, versekkel, népdalokkal... Csodálatos volt!” (*Horváth Ágnes – Hajdúszoboszló*); „A nagyszerű tanárok segítségével, tengernyi szeretete hasonló volt a szüleiméhez. Ezért bátorodom azt mondani, erre a hétre második szüleink voltak” (*Kányádi Szilárd – Székelyudvarhely*).

Végeredményben elmondhatjuk, hogy az adott időkeret lehetőségeihez mérten rendkívül összetett, szép feladatot valósítottunk meg, híven idei mottóinkhoz: „A szép szó nemcsak eszközünk, hanem célunk is” (*József Attila*).

Hérics Lajosné

Hogyan nevezzük Oroszország közigazgatási egységeit?

Manapság, sajnos, igen nagy kuszaság uralkodik Oroszország közigazgatási egységeinek megjelölése terén. Sokszor lehet efféle hibás alakokat olvasni: *Nyizsnyij Novgorodi Terület*, *Jekatyerinburgi Terület*, holott a *Nyizsnyij Novgorod-i terület*, illetve a *Jekatyerinburgi terület* írásmód a helyes, természetesen kis t-vel. A terület szót bátran helyettesíthetjük a megye kifejezéssel. Mind a területek, mind pedig a volt autonóm szovjet szocialista köztársaságok rajon-okból, vagyis járásokból állnak.

Mizser Lajos az Édes Anyanyelvünk 1997. decemberi (XIX/5.) számában megjelentetett „Csecsnya és Mari” című cikkében három, az Oroszországi Föderáció részét képező (egykor Autonóm címmel ellátott) köztársaság magyar elnevezésével foglalkozik. A szerző arra a megállapításra jut, hogy mindig a -föld utótagú név, tehát a *Komiföld*, *Csecsenföld* és *Mariföld* a helyes, nem pedig a *Komi*, a *Csecsnya* és a *Mari* alak.

Véleményét csak részben osztom. Abban egyetértünk, hogy a *Komi*, a *Csecsnya* és a *Mari* mindenképp kerülendő. De helyesíthető-e a -föld utótagú alakok? Szerintem amennyiben melléknevet képezzünk ezekből a szavakból, abban az esetben nem hivatalos szövegekben az egyszerűség kedvéért mondhatunk és írhatunk *csecsenföldi*-t, *mariföldi*-t, illetve *komiföldi*-t. Azonban ha a tulajdonnevet említjük, sokkal jobb lenne egy másfajta forma.

A Mari Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság 1936-ban alakult meg. Hivatalos orosz neve 1992 óta *Reszpublika Marij El*, vagyis magyarul *Marij El Köztársaság*. Én ez utóbbi alakot javaslom, egyrészt mert szemlélteti, hogy itt egy tagköztársaságról van szó (míg a -föld utótagos név nem utal erre), másrészt mert így a nyelvrokon *marik* (cseremiszek) által használt szóalakhhoz hasonló tulajdonnevet honosíthatnánk meg (a köztársaság mari nyelvű neve: *Marij El Reszpublik*). Javaslatomat az is támogatja, hogy a *Mariföld* szóról, de már a cseremi-

szek *mari* önnevezéséről is a magyar anyanyelvi beszélő óhatatlanul a *Mari* becenévre asszociál, míg a *j*-re végződő szó nem kelt ilyen képzetet.

Hasonlóképpen Komiföld mai hivatalos orosz neve *Reszpublika Komi*, hivatalos komi neve *Komi Reszpublika*. Ennek magyar tükröfordítása, a *Komi Köztársaság* szintén nem hangzik rosszul.

Csecsenföld *de jure* nem független ország, *de facto* azonban évek óta az. Akár Oroszország részének tekintjük, akár nem, mindenképp kijár neki is a *Csecsen Köztársaság*, illetve az *Icskéria Köztársaság* vagy az *Icskéria* név. Úgy érzem, hogy a -föld utótagú alakok használata esetén nem részesítjük kellő tiszteletben ezeket a népeket, amelyek részben önálló köztársaságának jogállása – bármily furcsa – majdnem megfelel például a 19. századbeli Magyar Királyságénak. Mizser Lajos azt írja, hogy *föld* szavunknak 'ország' jelentése is van. Hozzátehetjük, hogy országnevekben is előfordul. Ilyen a *Thaiföld* és a *Szváziföld*. Ezek közül azonban csak a *Thaiföld*-et használjuk gyakran, a *Szváziföld* tulajdonnevet magam eddig még egyszer sem írtam le, de valószínűleg ki sem ejtettem, amivel persze nem szeretném Sváziföldet és lakosait megbántani, pusztán arra akarok rámutatni, hogy a *föld* szó nyelvünkben általában nem jelöl államalakulatot.

Az általam javasolt tulajdonnév-változatok *-i (-beli)* képzős származékai a beszélt nyelvben és a sajtóban inkább kerülendők, hiszen az *Icskéria köztársaságbeli*, *csecsen köztársasági*, *komi köztársasági*, illetve a *Marij El köztársasági* szóalakok túl hosszúak és bonyolultak, mindenekelőtt pedig helyesírásuk az átlagember számára szinte megtanulhatatlan. Hivatalos iratokban, lexikonokban, könyvekben azonban mégis ezeket kellene használni, illetve célszerű e minőségjelzős szerkezetet birtokos szerkezettel helyettesíteni; pl. *Marij El köztársasági parlament* helyett a *Marij El Köztársaság parlamentje*.

Tóth Szilárd

Köszönettel

tartozom *Büky Lászlónak*, amiért az Édes Anyanyelvünk 1998. júniusi számába írt & című cikkében felhívta a figyelmemet egy hibámra: a lap idei 1. számában megjelent cikkemben az & (et, 'és') jelet amerikaiak neveztem, holott az már a Tihanyi Alapítólevélben is szerepel. Elgondolkodtatott, miért is írtam ezt a nem helyénvaló jelzőt, hiszen jól tudom, hogy a jel latin eredetű. Úgy vélem, az *amerikai* jelző ugyanazért jött önkéntelenül a számra – illetve a tolamra –, amiért például az ázsiai eredetű nádféleségnek is *spanyolnád* a neve, vagy amiért az újvilági eredetű kukoricát némely vidékeken ma is *törökbúzának* hívják. Ezek az elnevezések nyilván azért jöttek létre, mert az illető nád spanyol kikötőkből került *közvetlenül* hozzánk, és a kukoricát is *közvetlenül* a törököktől vettük át (és vették át mások is, lásd az olasz *granturco*-t).

Mindez természetesen nem jelent felmentést a hibás jelzőhasználat alól, csak a tévedés okára ad némi magyarázatot: az utóbbi évtizedben ugyanis *közvetlenül* az amerikai angoltól került be hozzánk tömegével a szóban forgó jel. (Hogy ennek grafikai formája olykor sokak számára mennyire idegen, illetve mennyire elfelejtődött I. András királyunk óta, azt jól érzékelteti, hogy a jelet tükrírással írták egy jónévű üzlet kirakatában. Ezen nincs sok csudálkozni való, ha figyelembe vesszük, hogy a jel nem betű, nem szerepel az ábécében, s az iskolában sem tanítják.)

Ami *Büky László* cikkének utolsó mondatát illeti: teljes szívvel egyetérték azzal, hogy az & jelet kicserélte *ú*-ra az írógépén. Cselekedetének helyességét az a történet is alátámasztja, amelyet egy volt magyar nyelvű rádióadónál szerkesztőként dolgozó barátom mesélt el, majd írt meg az Új Horizont 1996. 2. számában. A történet a következő: egy Krétáról szóló műsorban helyi ételkülönlegességekről beszéltek, és az ételek között *malachús* is szerepelt. A

műsört sugárzás előtt szalagra vették, és a felvétel előtt a gépíró természetesen legépelte a beolvasandó szöveget. Az írógépén azonban nem volt *ú*, csak *u* betű. Amikor aztán a kellemes hangú, gyakorlott beolvasó a *malachus*-nak írt szóhoz ért, azt görögnek vélte, és *malakusz*-nak ejtette. A felvételt nagy derűltséggel közepette megismételték – de mi lett volna, ha a műsor rögtön „adásba” megy? Ha az *u*-n ott van a vessző, a beolvasó azonnal felismeri a *magyar karakterű* szót a krétai görög ételnevek között. (Karakterek alatt itt – ahogy az a februári cikkemből kitűnt – betűk és írásjelek értendők.)

Csak ezekért a magyar karakterekért emeltem szót, és dehogyis akartam az & jel ősi rangját és tekintélyét megtépní. De ha a tabulatúra karakterei közül valamelyikről le kell mondanom, mivel a billentyűzet nem bővíthető, akkor az ne az anyanyelvre jellemző karakter legyen. Nem kétlem, hogy I. András idejében „hemzseg” a sok & jel, mert a király „kevésbé ügyelt a szép magyar karakterre”, és „Karsai László budai prépost és alkancellár sem volt kényes a magyar karakterre” (idézet *Büky Lászlótól*), de *akkor* még az említett személyek ezt megengedhették maguknak. *Ma* azonban – és efelől sincs kétségem – nekik is fontosabb lenne a magyar karakter, az *ú* vagy az *í*, mint az & jel.

Visszatérve még *Büky László* írógépének betűcseréjére: helyességét nemcsak a fentebbi rádiós történet igazolja, hanem az is, hogy egy átlagos magyar szövegben ezerszer, de lehet, hogy tízezerszer ütjük le az *ú*-t, míg egyszer sor kerül az & jel odapingálására. Ez a cikk azonban – és *Büky László* júniusi cikke is – ebből a szempontból kivétel.

Török András

Védekező anyanyelv

Beke György könyvéről

Hát valóban ide jutottunk, hogy a szerző úgy érzi, anyanyelvünk védekező helyzetbe kerül nemcsak a határon túl kisebbségben élő magyarság ajkán, hanem itthon is? Az olvasóra bizzuk a választást. A szerző Arany János-idézzel értékeli a helyzetet: „Mert a nyelvnek is van pestises járványa, / Ha nem volna, csinál doktora, bábája.” Majd idézi az 1861-ben írt vitacikket, amelyben Arany a helyes magyarságról fejti ki elképzeléseit: keserű panaszát és biztató reménységét. A panasz így hangzik: „ami most csupa lustaságból, hebehurgyaságból s a magyar nyelvérzék ide s tova tökéletes kihalásából történik, az rettenetes”. A reménykedés meg így: „Egyes szavak csupán levelei, vékony ágai a nyelv törzskének, azok rombolása könnyebben pótolható, de a szóképzési formák azon nemesb ereket, csatornákat képezik, melyeken a fa éltető nedve kering: düljük fel – és a fa nem lesz többé!”.

Ez a kettősség: panasz és reménykedés jellemzi a kötet egész tartalmát, bármilyen műfajról, témáról szól is az írás.

Az első fejezet azt a tizenkét interjú tartalmazza, amelyet hazai és erdélyi nyelvészekkel, íróval és színésszel készített a szerző 1974 és 1996 között. Mivel a több mint két évtized alatt lényeges változások történtek a Kárpát-medence országában, szerencsésebb lett volna, ha időrendi sorrendben kapjuk az anyagot. Így könnyebben érthető az olvasó az összefüggéseket, a változásokat. Például azt, hogy „A zilahi magyar lakosság szókincsének a törzsanyaga magyar” – volt 1975-ben, de vajon milyen ma? 1974-ben a következő tanácsokat kapták a magyartanárok a kolozsvári Továbbképző Intézetben: „Ne feledjük el, hogy a nyelvtanítás egyben jellemfejlesztés is, az anyanyelv és a nemzeti irodalom a megtartó öntudat kiapadhatatlan forrása” – de vajon mit kapnak most?

Felcsillan a remény is: „remélhetőleg mindig is lesznek olyan írók, újságírók, akiknek művein átsüt az anyanyelv szeretete, tisztelete, s akik érezhetően, kitapinthatóan arra (is) törekednek, hogy írói művészetükkel az anyanyelvet is gazdagítsák, fejlesszék.”

Szavak hőfoka Erdélyben címmel a szerző 1972–1997 között írt cikkeket gyűjtötte össze a második fejezetben. E negyedszázadban sokféle téma keltette fel érdeklődését. Erre a következtetésre jut: „Csak egész közösség lehet [az anyanyelv] teremője vagy sírásója.” A szó és az ember címen Szabó T. Attila hasonló című kötetét méltatja, amely az értelemre és az érzelmeire egyaránt ható, tudományos alapvetésű, ugyanakkor szépirodalmi eszközökkel is hódító olvasmány. Az ékezet fontosságát említi a magyar nyelvben annak a történetnek a kapcsán, hogy egy magyarul nem a legjobban tudó nyomdász egy nyomdai levonatot javítása közben észreveszi, hogy Brassó város nevében az ó betűn az ékezet balra dől.

E fejezet olvastán csak azt az óhajunkat fejezhetjük ki, hogy a szerző mérje meg a magyar szavak főfokát Felvidéken, Kárpátalján, Vajdaságban, Muravidéken, sőt Burgenlandban is.

A zárófejezetben *Nemzet és nyelv* címen a következő témákról olvashatunk: autonómiafölképeinket tekinti át a kezdetektől napjainkig, arra a megállapításra jutva, hogy „csak az igazán a miénk, amit a nyelvünkön meg tudunk nevezni”. Az anyanyelv egységesítő erejéről szól az esztendő Anyanyelvi Konferencián szerzett élményei alapján. A kisebbségi nyelv helyzetét vizsgálja, megállapítja, hogy „Trianon után a kisebbségbe szakadt magyar nemzetrészek körében olyan írókban, művészekben támadt fel a nyelvművelés igénye, akik addig alig gondolták végig, hogy mit is jelent számukra az anyanyelvük, amelynek az értékét csak a hiányából érzélik, de akkor a halál döbbenetével.” Befejezésül említést tesz az idegen szavak terjedéséről, a nyelvtörvényekről, az erdélyi új szóteremtési kedvről, a hazai reklámok nyelvéről.

Jó szívvel ajánljuk a könyv elolvasását a haza, a nemzet minden polgárának. (*Nyelv és lélek könyvek, Budapest, 1997.*)

Graf Rezső

Ē-ző kiejtési kyszótár

Kodály Zoltán nagyon szerette volna, ha az egész ország megtanulja és lehetőleg használja is a zárt ē hangot, mert ennek szerinte „nemcsak színező, hanem értelmi tulajdonsága is van” a magyar nyelvben. 1965-ben az egri kiejtési konferencián utalt arra – amire korábban már mások is –, hogy például a *mentek* szóalaknak a nyílt e és a zárt ē hang megkülönböztetésével négyféle jelentését különíthetjük el: 1. ők *mentek* (= mentesek) valamitől; 2. ti *mēntēk* valahova (jelen időben); 3. én *mentēk* valakit; 4. ők *mēntēk* valahova (múlt időben). Deme László a konferencia vitázójában így nyilatkozott a zárt ē kérdéséről: „Az a gondolat, hogy vezessük be a helyesírásban, tanítsuk, terjesszük: ideálisnak látszik, de reálisnak egyáltalán nem” (Helyes kiejtés, szép magyar beszéd. Az egri kiejtési konferencia anyaga. Bp., 1967).

Kétségtelen, hogy a magyar nyelvtérlet nagy részén csak egyfajta rövid e hangot ismernek és használnak (a nyílt e hangot), ám mégsem lenne érdektelen, ha a zárt ē használati „szabályaival” a vele nem élők is megismerkednének. Erre vonatkozott a Magyar Nyelvőrben Zongor Ferencnek egy két évtizeddel ezelőtti javaslata: „Várjuk azt a kiejtési szótárt, amely a már elfogadott, köznyelvinek megfelelő kiejtési normát körvonalazná. Ebbe azokat a szavakat is be lehetne venni, amelyekben a zárt ē a kiejtésben általános. – Ezzel megoldható lenne a zárt ē használatának bizonyos fokú normalizálása is” (Nyr. 1977: 76).

Nos, ezzel a céllal jelent meg most egy dunántúli tanárnak, Mészáros Andrásnak a műve: az *Ē-ző kiejtési kyszótár*, 78 oldal terjedelemben. Szerény alcíme szerint: *Adalékok az ē-ző magyar köznyelvi kiejtés mércéjének kialakításához*. Minthogy jelenleg nincs elfogadott köznyelvi mércéje (normája) annak, hogy mely szavakban és toldalékokban használhatjuk a zárt ē hangot, a szerző ennek megállapítására tesz kísérletet a 4055 szócikket tartalmazó szótárában és ennek az ē hangú toldalékokat felsoroló függelékében (I. függelék). E szótár segítségével – állítja a szerző – bárki felírhatja saját ē-ző kiejtését, illetve „elsajátíthatja a szép magyar (ē-ző) kiejtés alapjait”.

Sokan emlegetik, hogy Petőfi *A Tisza* című költemény egyik mondatát túl sok e-vel fogalmazta: „Oh természet, oh dicső természet! / Mely nyelv merne versenyezni véled?”. Minthogy Petőfi valószínűleg nemcsak ismerte, hanem használta is beszédében az ē hangot, ő nemigen érezhette az utóbbi, leírt vessoró egyhangúságát. A most megjelent kyszótár a borítóján jelzi

is, hogy költőnk minden bizonnyal így hangoztatta ezt a sort: „Mely nyelv merne versenyezni véled?”.

Mészáros András kis könyve a II. függelékben különféle magyar nyelvi alkotásoknak az ē hangot is jelölő átírását közli a Halotti Beszédetől kezdve napjainkig. Szerinte a Miatyánk ökumenikus szövege az e és az ē hang kettségével így hangzik: „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a té neved; jöjjön el a té országod; légyen meg a té akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma; és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek; és ne vígy minket kísértésbe; de szabadíts meg a gonosztól! Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámén.”

Azt helytelenül állítja a szerző az Előszóban, hogy az akadémiai helyesírási szabályzatok 1832-től 1954-ig meg sem említik a zárt ē létezését. „A magyar helyesírás szabályai” 1938. évi kiadásának 15. pontjában szó van róla, sőt több korábbi kiadásban is.

A szerző 32 tételben sorolja fel a zárt ē hanggal kapcsolatos – általa is felhasznált – szakirodalmat. Sajnálatos, hogy két jelentős műre nem terjedt ki a figyelmé: 1. Fábrián Pál: Az akadémiai helyesírás előzményei (Bp., 1967); 2. Szemere Gyula: Az akadémiai helyesírás története 1832–1954 (Bp., 1974). Fábrián Pál részletesen kifejtette, hogy az ē hangnak külön betűvel való jelölése miért nem nyerhetett polgárjogot helyesírásunkban.

Az bizonyos, hogy az ē hangot érdemes megőrizni azoknak, akik ismerik és használják beszédükben, de helyesírásunkban az általános jelölését nem lehetne és nem is volna érdemes bevezetni. Már csak a magyar írás ékezetének nem kívánatos szaporítása miatt sem! Am ennél lényegesebb ok az, amire Lőrincze Lajos figyelmeztetett jó negyed századdal ezelőtt: „... akik nem hozták magukkal hazulról a kétféle e hang megkülönböztetését, azokat – egy-két kivételt nem tekintve – szinte lehetetlen megtanítani rá” (Lőrincze: Édes anyanyelvünk. Bp., 1972).

Más a helyzet ezen a téren a rokon finn nyelvben, ahol mindenki használja, s beszédében is, írásában is megkülönbözteti egymástól a nyílt e és a zárt ē hangot.

Végül azt kell megjegyezni, hogy Mészáros András kyszótára a szerző magánkiadásában jelent meg (2060 Bicske, Vasvári u. 7.).

Pásztor Emil

Címszavak az új értelmező szótárhoz

autóbuszöböl – az autóbuszok megállóinál kialakított kitérő (sáv), amelyben a jármű a forgalom akadályozása nélkül megállhat, várakozhat. Pl. *A forgalom megkönnyítése érdekében autóbuszöblöket alakított ki a közlekedési vállalat.*

cool (ejtése: kúl) – remek, csodás, szuper, (zene esetében) kellemes, fülbemászó. Angol szlengszó, amely a magyar diákszlengben is terjed. Pl. *Cool volt a zene!*

dartozik (*dartszozik*) – kerek parafa céltáblába nyílhegyet (nyílhegyeket) dobál. Pl. *Tegnap sört ittunk és dartoztunk.*

időjós – (különösen a kereskedelmi) tömegkommunikációban (médiában) szereplő meteorológusok új, enyhén tréfás és bizalmas megnevezése. Pl. *Az időjósok holnapra rossz időt ígérnek.*

kazetofon – a kazettás magnetofon (kazettás magnó) megnevezése az erdélyi köznyelvben. Pl. *Van kazetofonod?*

kukac – az e-mail-cím jele (@), az angol *at*, amelynek alakjáról több nyelven metaforikus elnevezés született. A magyar *kukac* sikeresnek tekinthető. Terjesztésében nagy érdeme van Csiszár Jenő rádiósnek, de ma már minden e-mail-címet így említünk.

növekedéscsökkenés – a gazdasági növekedés ütemének lassulása (1998. október). Pl. *Ami jelenleg folyik a magyar gazdaságban, az még nem regresszió, csak növekedéscsökkenés.*

termálturizmus – a turizmusnak (idegenforgalomnak, vendégforgalomnak) az az ága, amelyik elsősorban a gyógyhatású meleg vizek iránt érdeklődik. A *turizmus* szónak további gazdag szócsaládjá alakult ki: *autós-motoros, gyalogos, vízi, gyógy-, vallási, borturizmus* stb.

totózik – játékosan, biztos tudás nélkül találgat. A 'totón (kevés sikerrel) játszik' jelentésből alakult ki. Pl. *Ne totózzon a vizsgán, hanem mondja meg a helyes választ!*

Várjuk olvasóink észrevételeit, új szavait!

B. G.

Köszönetnyilvánítás

Grétsy László ezúton köszöni meg mindazokat a jókívánságokat, amelyeket kormánykitüntetése alkalmából az őt személyesen vagy munkássága révén ismerőktől kapott.

Helyreigazítások

Előző számunkba néhány értelemzavaró hiba került.

1. A 12. oldalon a Kresznerics verseny 3. helyezettjének, Jászai Juditnak az iskolája nem Szombathelyen, hanem *Mátészalkán* van.

2. A 16. oldal alján a szerkesztői lábjegyzetben 1998/2. helyett *1998/1.* olvasandó: Bodolay Géza cikke, amelyhez Sente Imre az adott helyen hozzászól, nem az áprilisi, hanem még a februári számban jelent meg.

3. A 17. oldalon Gerstner Károly cikkének alulról a 4. sorában az évszám helyesen: *1897.* Ekkor írta le a Pallas Lexikon a Svájc országnevet, nem pedig tizennyolc évvel korábban, mint a nyomda ördögének „jövöltábol” megjelent.

A fenti hibákért az érintettek és olvasóink elnézését kérjük.

(A szerk.)

HÍREK

Díszpolgárává fogadta a 106 éve született Zsirai Miklóst, a finnugor nyelvtudomány kiváló tudósát, akadémikust szülőfaluja, Mihályi. Az 1955-ben elhunyt tudós előbb az Eötvös Collégiumban, majd a Pázmány Péter (ma Eötvös Loránd) Tudományegyetemen tudósok és tanárok több nemzedékét nevelte nyelvrokonaik és anyanyelvünk megismerésére, szeretetére.

*

Számos alapítvány, testület, intézmény összefogásának eredményeként a lelkes helyi szervezők 1998. június 27-e és július 5-e között immár ötödik alkalommal rendezték meg a Békés-tarhosi Zenei Napok keretében a *Szép magyar beszéd* című magyar szakos tanári továbbképző tanfolyamot. A sikeres tanfolyamnak 55 hallgatója volt, közülük 31-en a szomszédos országokból érkeztek.

*

A salgótarjáni Balassi Bálint Könyvtár, a Füleki Gimnázium és a sepsiszentgyörgyi Kovászna Megyei Könyvtár rendezésében idén augusztus 21-e és 30-a között zajlott le a *Nógrád megyei, erdélyi és felvidéki fiatalok olvasótábora* a szanazugi ifjúsági üdülőközpontban. Pontosabban a táborozás ötnapos volt, de ezt egy nagy tetszéssel fogadott négynapos, közös horvátországi kirándulás előzte meg.

*

Hej, hej, helyesírás! címmel ismeretterjesztő sorozatot indított augusztus 31-én a Duna Televízió. A munkanapokon 18.55-kor kezdődő – jellemzően közszolgálati – ötperces adásokat a tervek szerint a tanév végéig közvetítik.

*

Kossuth Lajos nagy hatású ceglédi beszédének 150. évfordulója alkalmából a „Cegléd Rádió 88” 1998. szeptember 25-én *Kossuth szónokversenyt* rendezett a ceglédi városháza dísztermében. A kétfordulós verseny döntőjének győztese Szabó József ceglédi középiskolás, 2. helyeztette Krajcár János nagykovácsi főiskolás, 3. helyeztette pedig Szelényi Péter ceglédi dolgozó lett.

*

Ebben az évben október 8-a és 10-e között zajlottak le a vajdasági Adán a *Szarvas Gábor nyelvemlék napok* rendezvényei. Az eseménysorozat ismertetésére és értékelésére következő számbunkban még visszatérünk.

*

Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció címmel október 16-án és 17-én tudományos ülészakot rendezett az MTA Nyelvtudományi Intézetének Fonetikai Osztálya.

*

Az ELTE bölcsészkarának általános és alkalmazott nyelvészeti tanszéke október 26-án és 27-én kétnapos konferenciát rendezett *Poliszémia, homonímia* címmel. A tudományos ülészakon többek között Balázs Géza, Kemény Gábor és Minya Károly tartott előadást.

*

Új magyar nyelvészeti könyvek: Benkő Loránd: *Név és történelem* (Akadémiai), Kassai Ilona: *Fonetika* (Nemzeti Tankönyvkiadó), Pléh Csaba: *A mondatmegértés a magyar nyelvben* (Osiris), Tolcsvai Nagy Gábor: *A nyelvi norma* (Akadémiai), Kiss Gábor: *Magyar szókincstár* (Tinta Könyvkiadó).

*

Zalabai Zsigmond 50. születésnapjára megjelent *Koszorúk* című könyve, amely nyelvemlék és stilisztikai jellegű írásokat tartalmaz (Csemadok Területi Választmánya, Dunaszerdahely).

*

A magyar pálinka címmel megjelent Balázs Géza új könyve (Aula Kiadó), amelyben a magyar égetett szeszes italok készítésének és fogyasztásának történetét, jelenét, valamint terminológiáját, folklóráját (szóláskincsét) mutatja be. A kötetet a szerző és László János gazdag fotóanyaga teszi teljessé.

Összeállította: B. G. és G. L.

Először is az idei harmadik számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Egy szárnyast a közepébe!* 1. Daru. 2. Kacsa. 3. Gerle. 4. Rigó. 5. Csóka. 6. Páva. 7. Marabu.

II. *Számozott betűk.* Párisba tegnap beszökött az Ősz.

III. *Keresd a nőt!* 1. Margó – argó = M, vagyis 1000. 2. Hedvig – heg = DVI, azaz 506. 3. Magda – aga = MD, tehát 1500. 4. Judit – jut = DI, azaz 501. 5. Ida – a = DI, vagyis 501. 6. Ilma – a = MLI, tehát 1051. 7. Armida – ara = MDI, azaz 1501. 8. Marica – ara = MCI, vagyis 1101. A számok összege 7661, ez pedig nem más, mint a Baranya megyei Erzsébet nevű falu irányítószáma. Vagyis a jelige itt is érvényesült: Keresd a nőt! Ez a korántsem könnyű, de kitűnő rejtvény több megfejtőnknek is gondot okozott. Ők ugyanis a római számok számértékét nem egyenként adták össze, hanem szavanként, mégpedig megtartva a betűsorrendet, ami már eleve félreérthető, szabálytalan római számokat „eredményezett”, pl. ILM. Akadt megfejtő, aki ezt 949-nek, akadt, aki 951-nek, s olyan is, aki 1049-nek könyvelte el, holott az I, az L és az M együttes értéke $1 + 50 + 1000$, azaz 1051. Mindenesetre kemény erőpróba volt, s gratulálunk annak a több mint 180 megfejtőnek, aki megbirkózott vele. Az pedig egy újabb, klisévé koptatott, de ide valóban illő kifejezéssel már csak hab a tortán, hogy megfejtőink az *Erzsébet*-en kívül további három 7661-es irányítószámú települést is találtak (*Kátoly, Kékesd, Szellő*), s ezek közül a *Szellő* a Ladó János és Bíró Ágnes által szerkesztett, most megjelent Magyar utónévkönyv bizonyosága szerint mint újabb keletű névalkotás maga is anyakönyvezhető női név. Hát nem csodálatos játékszer a nyelv?

IV. *Hétszer hét.* 1. Tambura. 2. Atomóra. 3. Petytyek. 4. Kartács. 5. Gyújtás. 6. Csemete. 7. Sírkert. A keresett virágnév: gerbera.

V. *Nyerges András a nyelvről.* Nyelvünk múltjának, régi ízeinek ismerete nélkül védtelenek vagyunk a nyelvrontással szemben.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 85 pontot, a következők részesültek könyvjutalomban: Bíró Mária, Diósjenő, Arany János út 28. (2643); Csajbók Károly, Karcag, Madarasi út 9–11. III. lh. 4/14 (5300); Dombi Zsuzsanna, Pécs, Farkas J. u. 1. (7626); Hornok Zsuzsanna, Szárliget, Szent István u. 47. (2067); Dr. Iváncsics Jánosné, Mosonmagyaróvár, Kismartoni u. 6. (9200); Kovács Lászlóné dr. Vermes Stefánia, Budapest, Podmaniczky u. 29. (1067); Dr. Somogy Erika, Siófok, Horony u. 6. (8600); Szó József, Budapest, Iskola u. 37. (1011); Tolnai Valéria, Szabadszállás, Mátyás király tér 15. (6080); Varga István, Debrecen, Csokonai u. 29. (4026). Gratulálunk!

A Pontozó újabb feladatai

I. *Nyolcszor nyolc.* Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva átlósan a jobb alsó sarokig egy magyar költő nevére találnak.

Ha utána a sorokat ügyesen átrendezik, ugyanebben az átlóban egy másik magyar poéta neve válik olvashatóvá. Ki a két költő? A nevükért 10 + 10, azaz összesen 20 pont jár!

1. Tavasszal nyíló díszcserje

2. Kosztolányi-regény

3. Hajdan

4. Finom vadétel

5. Ecetesít

6. Eső, hó

7. Értékes vívőeszköz

8. Virradat

II. *Szótagszámítás.* Rejtvényünkben egy olyan hattagú összetett szót keresünk, amelyiknek mindegyik szótagja önmagában is meghatározható. A szótagokat A, B, C, D, E, F betűvel jelöljük. Ha A egyenlő egy visszajára fordított számnévvel, B egy igekötővel, C egy igenévképzővel, D egy szolmizációs hanggal, E egy kicsinyítő képzővel, F pedig egy erdélyi városnévvel, továbbá $A + B =$ fizikai test anyagbeli mennyisége, $A + C =$ gyökere, $A + D + E + F =$ iparkodás, $B + D + E + F =$ veszteglésre kényszerülés, akkor micsoda $A + B + C + D + E + F$? A megfejtés értéke 12 pont.

III. *Számozott betűk.* Ábránkban minden számnak egy betű, illetve betűjegy felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül Az ember tragédiája 9. színéből kapnak egy – Ádám szavaiból vett – idézetet. Megfejtéséért 20 pont jár.

1	2	3	◇	4	5	6	7	8	9	10	◇	11	12	13	14	15
◇	16	17	18	19	20	◇	21	22	23	24	25	26	◇	27	28	29
30	◇	31	32	33	34	◇	35	◇	36	37	38	◇	39	◇	40	◇
41	42	43	◇	44	45	46	47	48	◇	49	50	51	52	53	54	55

Szultáni testőr	20	17	3	22	23	45	10		
Fénykép	21	47	53	14					
Vonulás	31	2	36	24	34	9	23	42	5
Raktároz	15	28	8	54	23				
Költőnk, keresztnéve kezdőbetűjével	13	35	46	1	14	44	32	55	
Fővárosunk szép helye	38	19	29	40	51	37	26		
Emlékezz! (Ismert latin szóval)	16	7	6	24	33	25	14		
E napon	27	52	48	50					
Csőszerű hangszer	39	12	43						
Csecsemőnek való	11	42	49	4	37	30	22	23	
Borókapálinka	18	4	41						

IV. *Egy költő tíz verse.* Rejtvényünkben egy nagy magyar költő tíz versének címét rejtettük el úgy, hogy

mindegyiknek valamilyen anagrammáját közöljük, azaz betűjegeit megtartjuk, de átcsoportosítjuk. Ha azt is eláruljuk, hogy a megtalált verscímek kezdőbetűiből a megfelelő sorrendbe rakás után a költő szülőhelyének neve is kiolvasható, akkor mindezek ismeretében olvasóink bizonyára megbirkóznak e feladattal. A költő nevéért 3, szülőhelyéért ugyancsak 3, a verscímekért pedig 2–2 pontot lehet begyűjteni, összesen tehát 26-ot!

1. RÓKÁT ÉLTET E HELY.
2. A RABOM DALA:
FORR A HONUNK!
3. RÉSZEGEN JÖN-MEGY.
4. KIS EB: „ÚJ VÍZEN FÉLEK!”
5. VANDA SEM IZMOS.
6. DALNOK ÉKSZERE EZÜST.
7. TÉP EZ A SZÉL!
8. ÜZLETE CSÁBOS:
E TÓ PÉNZ.
9. OH, CENK! LELKÜNK MÁS!
10. LENT ÜL, ETETEM.

V. Lőrincze Lajos a nyelvről. Öt éve, 1993 októberében hagyott el bennünket a mindenki által kedvelt, jeles nyelvemelő, Lőrincze Lajos. Hogy emlékezzünk rá, keresztrejtvényünkben tőle idézünk egy nagyon is megszívlelendő gondolatot. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 103 pont, de már 85 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen a sorolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását **1999. január 31-ig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak sikeres megfejtést, jó szórakozást és boldog(abb) új esztendőt kívánunk – a rovat szerkesztőjével, **Grétsy Lászlóval** együtt – a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (IV.),
Doroszlai Elekné (II.),
Harmati Gizella (I.),
Láng Miklós (III.),
Schmidt János (V.)

Nyelvtudós a nyelvről

1	2	3	E	4	5	6	Á	7	8	9	Z	10	11	12
13			■	14			■	15			■	16		
17		■	18			■	19				20	■	21	
22		M				E						L	■	
23		■		■		■	24		■	25			26	
■	27	28		29	■	30		■	31					
32		SZ			33			34	■	35			■	
36			■	■	37		■	38	39	■	■	40	41	
N	■	42	43	44	■	45	46			47	48			
49	50					■	51		■	52				■
53					■	54		■	55	■		■	56	57
E	■	G			58			Ú		59		Á		
60	61	■	62				■	63			■	64		
65		66	■	67			■	68			■	69		
É			S				V				T			

VÍZSZINTES: 1. Lőrincze Lajos gondolatának kezdő szavai. 13. ... Tolsztoj; a Háború és béke írója. 14. Szélhárfa. 15. Fül, angolul (EAR). 16. Puhl Sándor jelzőeszköze! 17. Savmaradék! 18. Svéd és holland autók jelzése. 19. Tartományi székhely Algériában. 21. Knock out, röv. 22. A gondolat második része. 23. Egylet tagja! 24. Időkeret! 25. Duzzogva nehezelt. 27. Kelta néptörzs és nyelv. 30. Pecsét helye, röv. 31. Tetőszerkezetet építő. 32. Olimpiai bajnok kajakozó. 35. Az oxigén és a túrium vegyjele. 36. A túlnyomás egyik jele, az Atmosphäre-Überdruck rövidítése. 37. Egyszerű gép. 38. Arló határai! 40. Large scale integration (nagy mértékben integrált áramkör), röv. 42. Lóbetegség. 45. Zempléni település, világhírű a porcelánja. 49. Hibás méret alapján ollóz. 51. Mesekezet! 52. Vízlet tisztító. 53. Mi okból? 54. Fél perc! 56. A cézium vegyjele. 60. Gróf, röv. 62. Liszt tisztító eszköz. 63. Szikora Róbert együttese. 64. Innen máshova. 65. Építészünk nagyja (Miklós). 67. Üzletben kínálják. 68. A Bélteky-ház című családregény írója (András). 69. Időmérő eszköz.

FÜGGŐLEGES: 1. Mondatrész. 2. Fiatal növényt gondosan ápol. 3. Az ittrium és a vanádium vegyjele. 4. Timur ...; ázsiai hódító és uralkodó (1336–1405). 5. Svéd autómárka. 6. Vonal végei! 7. Hosszabb időt élete részeként eltöltő. 8. Híres londoni képtár. 9. Dél-amerikai folyó, Venezuela és Kolumbia közötti határfolyó. 10. Kerti talajt forgat. 11. Harcmész. 12. Kovács ...; nótáénekesnő. 18. Soha. 19. Láncfűrész márkanéve. 20. Füst Milán eredeti családneve. 26. Valahol a végén! 28. Lőrincze Lajos gondolatának negyedik, befejező része. 29. A lítium vegyjele. 30. Kaján Ábel álnéven is alkotó író, szerkesztő (Albert, 1823–1867). 32. A gondolat harmadik része. 33. Udvariatlan, lekezelő megszólítás. 34. New Haven-i egyetem. 39. Bodri lakja! 41. Beszélgetés, társalgás, régies, irodalmi szóval. 43. Az egyik papírpénzünk. 44. Háromezer ötödresze. 46. Hazai rockegyüttes. 47. Róma centruma! 48. Iso-...; olimpiai bajnok finn akadályfutó (Volmari). 50. Római 51-es. 54. Bihari főispán a Bánk bánban. 55. Közkívánatra ismételt a színész. 57. Égési maradvány. 58. ... megvénülünk; Jókai Mór regénye. 59. Gyakori töltelék a beszélt nyelvben. 61. Rubel, röv. 66. Puskát használ. 68. A vas vegyjele. 69. Forrasztófém.

Schmidt János

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

GARDENIA

AZ OTTHON HARMÓNIAJA

FANTASZTIKUS NYÁRI
KONYHA és SPAGETTI FÜGGÖNY
AKCIÓN!!!

Az Új Dunántúli Napló augusztus 7-i hirdetése vajon milyen akciót reklámoz? Konyhát, spagettit vagy függönyt árusítanak olcsóbban? Nem lehetséges, hogy konyha- és spagettifüggönyt akartak akciójukkal figyelmünkbe ajánlani? (Beküldte Gelencsér Gézáne pécsi olvasónk.)

15-20% ENERGIAMEGTAKARÍTÁS

programozható
helység-hőmérséklet-szabályozójával

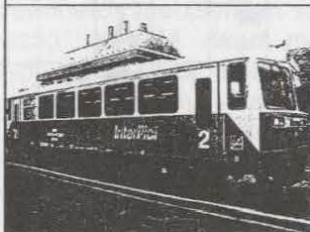

programozható
helység-hőmérséklet-
szabályozó

Hosszú élettartam

Világraszóló találmány! Mostantól a falvak, városok és egyéb települések hőmérsékletét is lehet szabályozni. Merthogy a *helység* ezt jelenti (szemben a *helyiség*-gel). No de mekkora lesz az ideális hőmérséklet? (B. G.)

InterPici-vel az InterCity-re

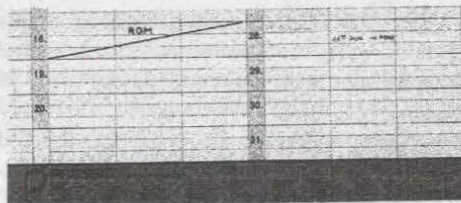

Az InterPici
modem,
légtkondicionált
utasterével
biztosítja
kényelmes
utazását.

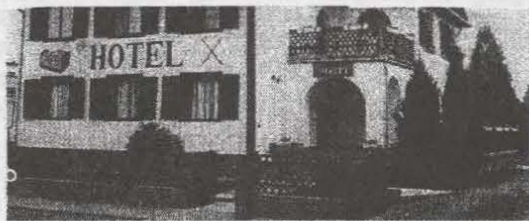
Februári számunkban szóvá tettem, hogy az *InterPici* vonatnevet a (még jobb) szójáték kedvéért hibásan, y-nal írják: *InterPicy*. Nos, mint a vasúti magazinból vett (fél) hirdetésből látható, azóta kijavították a hibát (nem állítom, hogy azért, mert olvasták a cikkemet). Kár, hogy a két főlősleges kötőjel miatt még így sem hibátlan a szöveg. De ha mindenki mindent hibátlanul írna, miből élne a nyelvművelő? (K. G.)

Ha már a *rovat* szó nem felel meg a Pressel csomagküldő szolgáltatnak, legalább a latin eredetű *rubrika* köznyelvi formáját ismernie illene! (Cáprás Dávid budapesti gimnáziumi tanuló adata.)

← Rend.szám. 4M31: 31 napos felosztás, naponként 9 rublikával. Ideális hónaponkénti napi tervezésre.

PRESSEL Csomagküldő szolgálat. Tel.: [redacted] Fax [redacted]

Szeretettel várjuk
szálló vendégeinket.

Most már csak az a kérdés, milyen vendégekre gondolnak e képes hirdetés megalkotói. Csak angyalokra, akik saját szárnyacskájukkal röpködnek ide-oda, vagy számításba jöhetnek közönséges földi halandók is, ha repülőgépen, helikopteren, esetleg léghajón érkeznek? Mi tagadás, a kisördög azt súgja nekünk, hogy egyszerűen *szállóvendégeket* várnak, pontosan úgy, ahogy ezt a hirdetés beküldője, Vavszeg Mária kácsi olvasónk, a Miskolci Egyetem hallgatója is gondolja szerkesztőségünknek írt levelében!

„Nem kellene e nyerevény-akció kiagyalóinak legalább a következő tanév kezdetéig elvégezniük egy helyesírási tanfolyamot? – kérdezi Feiszinger Marica budapesti olvasónk. Mi a Tiborc kesergését hallgató Bánk bántól kölcsönözve csupán ennyit fűzünk hozzá: „Hogy úgy van!”

Kezd a tanévet az Office DEPOT-nál!

Fergeteges tanévyitló nyerevényakció az Office Depot Áruházban augusztus 10-étől szeptember 20-áig!
Most érdemes az Office Depot-nál bevásárolni a következő tanévre, mert most 100 + 1 ajándékot nyerhetsz!

Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánunk Olvasóinknak!

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége